БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеш

1963 ч. СЕНТЯБРЬ 21 СУББОТА № 225 (5629).

Өртээ 2 көп.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур

Чөөн-Хемчик районнуң „Большевик" колхозунуң даргазы эш Ш. Д. КУУЛАРГА

Партия организациязының секретары эш К. Е. ХАЯН-ООЛГА

Көдээ Совет даргазы эш С. А. КУУЛАРГА

Комсомол организациязының секретары эш А. ОНДАРГА

СЭКП Тыва обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилериниң Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга таварыштыр, 1963 чылдың сентябрь 19-та сүттү 101, дуктү—100 хуу дужаап, чыл планын күүсеткенин сеткил ханыышкын-биле демдеглеп тур.

Колхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы улуг тиилелгелерни чедип алганынга байыр чедирбишаан, СЭКП Тыва обкому болгаш Министрлер Чөвүлели «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери чедип алган чедиишкиннеринге доктаавайн, дүжүт ажаап алыышкынын доозарынга, күрүнеге тараа болгаш эът садарының талазы-биле болгаш келир чылдың дүжүдүнге аңгыс аңдарылгазын чорударынга, база ниитинин малынга быжыг чемсуурну тургузарынга бүгү күштерин салыр дээрзинге идеген тур. Ол дээрге колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле быжыглаар херекке улуг салыышкын болур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, чеди чылдың бешки чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алган. 1963 чылдың сентябрь 19-ка чедир чыл планын суттуун—101, дуктуун—100 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 40 тонна сүттү садарын хүлээнип тур бис. Дүжүт ажаап алыышкынын, кыштаглаашкынга белеткелди чедиишкиниг доозар, 93750 пуд тарааны күрүнеге садар бис. Бо дээрге Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга бистиң күш-ажылчы белээвис болур.

Бистиң Улуг Төрээн чуртувус улам-на күчүлүг болгаш байлак болзун!

Колхоз даргазы Ш. КУУЛАР.
Партия организациязының секретары К. ХАЯН-ООЛ.
Көдээ Совет даргазы С. КУУЛАР.
Комсомол организациязының секретары А. ОНДАР.

Кыштаглаашкын—өйү келген айтырыг

Кыш болунуң эзлчээн өзугаар мырынай чоокшулап келген. Ол болза колхозтарның, совхозтарның мал ажылынга эң харысалгалыг болгаш берге үе. Кыштаглаашкынга кайы хире белеткенип, ону канчаар организастыг эрттиреринден мал ажылының хөгжүлдезинге моон сонгааргы чедиишкиннер дыка хамааржыр.

Кыштаглаашкынга белеткелдериниң иштинде бир кол болгаш чугула айтырыг малды кажаа-биле хандырары болур. Кыштың соогунда бүгү шээр малды болгаш мыйыстыг бода малды база хаванны четчир санныг кажаалар-биле хандырарының белеткели чайгы үеде, күстүң эге айында кол нуруузунда чоруттунган турар ужурлуг.

Ындыг турбуже, республиканың колхозтарында, совхозтарында амга чедир мал чемнериниң белеткели чоруп келгенден аңгыда, кыштагларның, фермаларда тулугларның септелгези кайда-даа чоруттунмаан, чаа кажааларның тудуу эң оожум чоруп турар. План өзугаар республикага 70,8 муң баш хойга кажаалар тудар дээн болза, сентябрьга чедир чүгле 16 муң хой кирер кажаалар туттунган болгаш олар безин хүлээп алдынмаан. Оон ынай 10 ажыг муң хой кирер кажааларны тудуп турар болгаш планда көрүнген инек кажааларының тудуу кылдынмаан.

Бар кажааларның септелгези чоруттунмаан, безин чадаарда эрткен кышкы көрженнери коптартынмаан кажаалар хөй, өдек бөлүп кургадыр ажыл организастаттынмаан. Бо бүгү ажылдар чылыг үеде белеткеттинген турар ужурлуг. Кыштаглар белеткелин кыштаглаашкын эгелээже чедир саадаткаш, кажан кыш дүжүп келгенде буу-хаа белеткел чорудуп, малдың ажаалдазын бакеыраткаш, мал ажылынга эвээш эвес когаралды чедирер, продуктулуг малдың шынарын кудуладыр турган эрткен чылдарның хоралыг практиказын бо чылын база катаптаарының оруунда кирис турарынга херечизи ам херек кылында көстүп турар апарган.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал», Жданов аттыг колхозтарының, «Улуг-Хая» совхозтуң болгаш өскедаа районнарның чамдык ажыл-агыйларының хөжулаларының кыштаглаарынга чазын көжүп чоруткан соонда кым-даа хол дегбээн, көрженнери хеваар, сүт-бараан фермаларының септелгези чоруттунмаан дугайында «Шынның» бижикчилериниң дүвүрээзиниг медээлери солунга үнүп турган болгай. Ынчалза-даа ол ажыл-агыйларның удуртукчулары практиктиг хемчеглер албааннар, чоннуң үнүн тооп көрбейн турарлар.

Бүдүрүлге эргелелериниң, парткомнарның, райкүүскомнарның талазындан колхозтарда болгаш совхозтарда мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң чоруп турарын контрольдавайн, оларга баш удур тодаргай айтыышкын, сүме бербейн, шагуениң байдалынга таарыштыр хемчеглерни планнавайн, чаңгыс талаалаашкынче киргениннден кыштаглаашкын белеткелинде мындыг байдал тургустуна берген деп тайылбырлаза чогуур.

Сентябрь 15-те республиканың көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң хуралынга колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелериниң аайы-биле мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң чоруп турарын чугаалашкан. Чөөн-Хемчик эргелелдиң начальнигинин оралакчызы эш Борисов, кол зоотехниги эш Хертек, Таңды эргелелдиң начальнигинин оралакчызы эш Сераков, зоотехниги эш Соболёва, Тес-Хем эргелелдин начальнигги эш Сонам, кол зоотехниги эш Чымба олар ол хуралга кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле көргүзер фактылар чок болганнар.

Бар кыштагларның септелгези чоруттунмаан, артык кыштаглар белеткээр дугайында ажыл-агыйларга онаалда бердинмээн, бо талазы-биле кайда, чүнү кылып турары билдинмес. Мал чемнериниң белеткелинден аңгыда, бүдүрүлге эргелелериниң удуртукчулары, зоотехниктери кыштаглаашкынга өске бүгү белеткелдерже амга чедир хол дегбээн, түс-түс ажыл-агыйларда ажыл-херекче ханылап кирбейн турар. Оон уламындан колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары кыштаглаашкынга белеткелче кичээнгейни кошкаткан.

Тес-Хем эргелелдиң хойжу бригадалары кыштагларже 800 тонна хире сигении сөөрткен боорлан ангыла, а өске эргелелдериниң ажыл-агыйларында бо ажылды организаставаан.

1962 чылда мал чемнери хөй белеткеттинген, үнүш-дүжүт эдбек, одарларның өт-сигени байлак болган турда безин эрткен кызыл республиканың ажыл-агыйлары он-он мун баш малды ышкынганын кым уткан боор. Бо чылын байдал фон шыңгыы деп билзе чогуур. Сентябрь 15-ке чедир республикада сиген белеткелиниң планы чүгле 45,2 хуу, силос салыышкынының — 5,2 хуу күүсеттинген, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан чамдык одарларның оъду тайыс болган. Бо байдалдарны көре-тура кыштаглаашкын бодунуң эзлчээн өзугаар эрте бээр ыйнаан дээр чиик сеткил кыыга-даа турбас ужурлуг!

Бүдүрүлге эргелелдери, парткомнар болгаш райкүүскомнар мал кыштагладыышкынынга белеткелди ам соңгаар чылзын болбас, ону хүннүң чугула айтырыы кылдыр көрүп, ажыл-агый бүрүзүнге тодаргай хемчеглерни ажылдап кылза чогуур. Хамыктың мурнунда чаа кажааларның тудуун, эрги кыштагларның септелгезин доозар, четчир хемчээлдиг өдекти бөлүп кургадыр, кажааларны дезинфекциләәр херек.

Одар-белчиирниң байдалын өөренип көргеш, артык кыштаглар белеткээр айтырыгны бо чылын чугула көөр. Ындыг кыштагларга аар өртектиг эвес, бөлүүн азы катон кажааларны тудары чугула. Сүт-бараан фермаларының кышка белеткелин дүрген доозарының хемчээн алыр. Ылангыя фермаларга мал чемнери хайындырып белеткээр, саван хээдектээр херекселдерни белеткеп тургузар.

Малчыннарның чедиишкиниг ажылдаарынга оларның чурталгазынга, культурлуг амыдыралынга чогуур байдалдарны тургузары улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш, фермаларга, хойжу бригадаларның төптеринге, түс-түс кыштагларга чурталга бажыңнарын малчыннарның өг-бүлелеринге четчир кылдыр немей тудар, бар бажыңнарны септээр херек. Бо бүгү ажылдарга малчыннарның күжүн эвилелдевишаан, кыштаглаашкынга белеткелди харыылаар тускай звеноларны тургузары чугула.

Фермаларже, хойжу бригадаларның төптеринче болгаш кыштагларже белеткеттинген мал чемнериниң сөөртүлгезин организастаар. Мал чемнерин шыңгыы кадагалаар болгаш оон чарыгдалын амдыгааштан планнаар. Малчыннарның составын өөренип көөр болгаш ниитинин малын кыштың берге үезинде кадагалап шыдаар кижилерни, коммунистерни, комсомолчуларны мал ажылынга киирзе чогуур.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдин айтырыы онза шыңгыы болганда ол ажылды ажыл-агыйларның, партия организацияларының удуртукчулары, зооветеринарияның тускай эртемниглери холга алыр ужурлуг. Белеткелди шыңгыы чоруткаш, кыштаглаашкынны чер бүрүзүнге эки организастаар болза, чүгле малдың баш санын менди кыш ажырар эвес, харын-даа малдың продуктулуун, ылангыя сүт саалдазын кудулатпазынга курлавырлар бисте четчир.

Таңды кежии

(Сезонда 600 га черниң тараазын кестирер даалгазын ажыр күүсеткен, Дуржулга станциязының комбайнери ИВАН ТРОФИМОВИЧ ИВАНОВКА).

Хаяалыг хүн херелдери
Хевээр саарлып турган-даа дег,
Кедээр — тараа, ишиээр — тараа,
Кандыг кончуг чараш үвел!

Эртинелер дээрези —
Элбек тараа дош дег бажы,
Тараажылар күүзүни дег,
Даггылаштыр алдыннанган.

«Өле буурул Таңды сыны
Өртээ турбас байлактыында
Кыйыг кыс чок шөлдер каастаар
Кызыл-тастың деңизи аар.

Совет кижи ажылының
Чогум ажыы бо-дур» дээзиг
Комбайнның хөөмей ыры
Кончуг чоргаар дыңналып тур.

Амгы шагда сураа алгаан
Таңды черле адын сыкпас,
Алдын тараа, Чагытай дег,
Таваар чалгып турган үйүк!

Тараажы! Сээң кылаң дерин,
Деспес соруу халас барбас:
Төрээн чурттуң күчүзүнге
Таңды кежиин каттыштыраал!

АРАВЫСТА МААДЫРЛАР

(«Революцияның чалбыыжы» колхозта калбарты кестирер жатка-биле хүнде 40 га черниң тараазын кестирер нормазын 60 — 70 га чедирип турар 17 харлыг СЕРГЕЙ СУРТАЕВКЕ).

Кижилерниң эрес соруу
Кидин-түлүк хайныга бээр,
Анза эвес — онза шагда
Амыдырап чоруур-дур бис.

Он-сестээн оолактар
Орлан-шоваа доруқпушаан,
Кандыг-ла бир мергежилди
Хандыр билир апаргылаар.

Кожазында өөрү шупту
Холу дыңзыг, шалып турда,
Оолактың ажыл-ижи
Оон артын бүдүнгүр боор.

Арыг сеткил, улуг күчү,
Начын бүдүш — дегерези
Ажыл-ишке каңнаттынган
Найыралга илереп кээр.

Коммунизм тудуун туткан,
Кончуг улуг сорулгалыг
Амгы шагда маадырлар
Аравыста шылгарап тур.

Алдын-оол ДАРЖАА.

Колхоз, совхозтарның Таңды бүдүрүлге эргелелиниң «Көк-Тей» совхозунуң тараажылары күскү дүжүт ажаап алыышкынын дүрген темпилиг чорудуп турар болгаш күрүнеге тарза садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгезин кыска хуусаада ажыр күүсеткен. Мында тараа культураларының ам 70 ажыг хуузу ажаап алдынган.

ЧУРУКТА: «Көк-Тей» совхозтуң шаңында.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

Республикада күрүнеге тараа садып алыышкыны

(1963 чылдың сентябрь 19-та медээ, хуу-биле).

Районнар, ажыл-агыйлар	Күүсеткен хуузу
Каа-Хем	45,0
Таңды	28,8
Бии-Хем	10,7
Таңды эргелел	**30,8**
Чөөн-Хемчик	28,7
Улуг-Хем	10,3
Барыын-Хемчик	3,8
Чөөн-Хемчик эргелел	**16,2**
Тес-Хем	36,8
Өвүр	—
Тес-Хем эргелел	**30,6**
СОВХОЗТАР:	
«Көк-Тей»	100,3
«Сүт-Хөл»	54,6
«Тиилелге»	29,7
«Межегей»	27,5
«Чыраа-Бажы»	27,1
Дуржулга станциязы	25,7
«УТКА 25 чылы»	13,5
«Улуг-Хая»	10,3
«Найырал»	9,6
«Элегес»	7,8
«Барлык»	7,6
«Шекпээр»	5,6
«Өөк»	5,3
«Тээли»	—
«Тес-Хем»	—

Республикада күрүнеге тараа садып алыышкынының ниити планы 26,9 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылчы рапорт

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин ботандырбышаан, Октябрьның 46 чыл оюнуң байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, күрүнеге эът садарының талазы-биле алган хүлээлгезин Улуг-Хемниң мал семиртилгезиниң пунктузунуң коллективи сентябрьның 20-де 101,7 хуу күүсеткенин СЭКП-ниң Тыва обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Чыл төнчүзүнге чедир 200 центнер эътти немей дужаарын коллектив шиитпирлээн.

Мал семиртилгезинге немелде деңзини алырының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле холбаштыр Улуг-Хем районнуң семиртилге пунктузунуң коллективинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, немей алган хүлээлгезин ол коллектив күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрелин илереткен. Ол болза Улуг Октябрьның 46 чыл байырлалынга төлептиг белек болур деп ук харыы телеграммада айыткан.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш белеткенмишаан, республиканың тараажылары күскү хову ажылдарының темпизин хүн бүрү дүргедедип турар.

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда комбайнерлер А. Азанов биле В. Иммамутдинов сөөлгү хүннерде бедик көргүзүглерни чедип ап, онаалданы хүн бүрү 170—180 хуу күүседип турарлар. «Өөк» совхозтуң комбайнерлери Н. Потапенко, И. Белевский, В. Изосимов хүн бүрү 20—23 гектар тарааны кестирип, ол-ла районнуң «Искра» колхозунда Г. Межов, Н. Банников 10 га норманың орнунга 18—20 гектарны ажаап ап турарлар.

Мурнакчыларның үлегер-чижээн улам калбартыр ужурлуг. Ынчанмыже Бии-Хем районнуң механизаторларының ортузунда ол үлегер-чижек калбарбайн, тараанның кезилдезе болдунар аргажок оожум чоруп турар. Сентябрь 20-ге чедир районнуң «Өөк» совхозу болгаш колхозтары тараа культураларының 53,3 хуузун ажаап алганнар. Хүнде немелде өзүлде чүгле 104 гектар болган. Бир эвес бүгү механизаторлар мурнакчы комбайнерлер ышкаш ынчаар ажылдаан болза, ажаап алыышкын төнеринге чоокшулаан турар ийик. Эштер Катков, Байыр-оол, колхозтарның партия организацияларының секретарылары, районнуң тараажыларының ортузунга социалистиг чарышты калбартырынче шыңгыы кичээнгейни салып, күскү хову ажылдарын эң дүрген болгаш шынарлыг доозары дээш демиселче коммунистерни хөөлдирип үндүрер дээрзинге идеген тур бис.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик», «Искра» колхозтарында ажаап алыышкын ажылдары эки чоруп турар. «Большевик» колхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт, дук садарының планнарын хуусаа бетинде күүсеткен—улуг күш-ажылчы тиилелге дугайын бөгүн Төрээн чуртка рапорттааннар. Улуг Октябрьга күш-ажылчы белектерни белеткевишаан, колхозчулар тараа ажаап алыышкынын кыска хуусаада доозарын, 93.750 пуд тарааны күрүнеге садарын хүлээнген. Мурнакчы артельде ажыл-херектиң байдалы ындыг-дыр, а районнуң өске ажыл-агыйлары канчаар ажылдан турарын? Сентябрьның 19-ка чедир чөөн-хемчикчилер тарааларның деңкезинин ажаап албааннар, тараа дужаашкыны куду темпилиг чоруп турар.

Улуг-хемчилер база хожудан турарлар. Онза дүвүрээзиниг байдал «Х Улуг хурал» колхозта болуп, онда чүгле 340 гектар тараа ажаап алдынган. Ол дээрге чаңгыс комбайнның сезонда ажылдап кылыры-дыр, а мурнакчы комбайнерлер оон 3—4 катап хойну ажаап алыр. Ажыл херек чүге ындыг бооп турарыл, эштер Висляев биле Седии? Бистиң хүн демдеглевиске силерниң хожудаашкыныңарны каш катап шүүмүүлээн болгай. Амга чедир четпестерни үзүткаарының хемчеглерин чүге албас силер?

«Улуг-Хая» совхозта тараалардың чүгле 40 хуузу ажаап алдынган. Оон чылдагааны ажаап алыышкын агрегаттарының чавыс бүдүрүкчүлүг ажылында болгаш багай техниктиг хандырылгада. Ындыг турбуже ол байдал Улуг-Хем парткомунуң секретарын-даа, «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем салбырының эргелекчизи эш Олдыревтидаа, Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң начальнигинин оралакчызы эш Борисовту-даа, ажыл-агыйның бодунуң удуртукчуларын-даа дүвүретпейн турар.

Республиканың ниитизи-биле сентябрь 19-ка чедир 151.500 гектар тарааны кескен, 142.743 ганы бастырган, тараа хүлээп алыр черлерге 1.809.700 пуд тарааны дужааган.

Тараалардың чүгле 8,3 хуузун ажаап алган Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерининг ажаап алыышкын ажылдарын эң оожум чорудуп турарын каш катап демдеглээн. Ындыг турбуже, чамдык колхозтарда болгаш «Тес-Хем» совхозта тараның кезилдезинде база бастырылгазында улуг чидиригни болдуруп турар. Тарааны кадат чок малдар оттап, шанче болгаш тараа хүлээп алыр черлерже сөөртүлге үезинде оруктарга төп турар. Кажан корум-чурумну тургузар силер, эштер Сонам, Кызыл-оол, Семис-оол?

Күс келген. Ажаап алыышкын ажылдарының хуусаалары төнүп турар. Эштер механизаторлар, Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 46 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш, ажаап алыышкын ажылдарын болгаш аңгыс аңдарылгазын эң дүрген доозары дээш социалистиг чарышты улам калбартыңар!

ЧОЛААЧЫЛАР ЧАРЫЖЫ

Тараа ажаап алыышкынынга автомашиналарның улуг рольдуун бистиң колхозувустуң чолаачылары эки билип, боттарының машиналары-биле тараа сөөртүрүнүң хүн нормазын доктаамал ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Хоочун чолаачы Монгуш Чимит-оол ол чарыштың тиилекчизи болуп, комбайнардан шаңче эң хөй рейстерни кылып, хүннүң ажыл нормазын 200 — 230 хуу күүседип турар.

Кызылдың автошколазын бо чылын чаа доозуп келгилээн аныяк чолаачылар Монгуш Дорлук, Ондар Манзыр-оол база-ла кызымаккай ажылдап келгеннер. Хүн нормазын О. Манзыр-оол 130—140 хуу, а М. Дорлук 150 хуу чедир күүседип турар.

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район. Ленин аттыг колхоз.

„СИЛОС ТЕЙИ"

«Межегей» совхозтуң Кара-Сугда № 2 хову бригадазынга эш И. Алексеевке баштаткан кукурузачылар 280 гектар кукурузаны тараан. Кызылдың башкы институдунуң педагогика факультединиң студентилери бистер ол бригадага он ажыг хонукта ажылдап, шаңга тараага болгаш кукурузаны силостаарынга киржип келдивис. Үш комбайн ногаан массаны кезип турда, 8 автомашина силостаар черже сөөртүп турар. Кукурузачылар, чолаачылар-биле кады кандыг-даа хүннерде ажылды соксатпайн, кижи бүрүзү дыңзыг туттунган. Кукурузаның силозу удаваанда тейлендир бедип үнүп келген. Он хонук эрткен соонда Кара-Суг бригадазының турдаанын чанында 5600 тонна кукуруза силозу салдынган. Ону «силос тейи» деп чугаалажып турар бис. Ажылдап келген совхозувуска бистиң көргүскен дузавыс бо-дур.

Бо ажылга студентилер С. Сүгежик, Д. Монгуш, Д. Кызыл-оол, К. Александра, Х. Сарыглар оларның могаг чок ажылдаанын демдеглезе чогуур.

А. ДАГБА.

СЭКП-НИҢ ТӨЛӨӨЛЕРИ УРУГВАЙДА

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Уругвайның компартиязының ТК-зының чалааны-биле Уругвайның Коммунистиг партиязының 43 чыл оюнуң байырлалынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлөөлери ында чеде берген. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, «Коммунист» журналдың кол редактору В. П. Степанов төлөөлерни баштап чоруур.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмге орук» колхозунуң тараа шөлдеринде ажаап алыышкын ажылдары изигтүлүк чоруп турар. Ында колхозтуң бодунуң тараажылары. Кызыл хоорайның № 1 болгаш 3 АТК-ларының чолаачылары, дузалажыр дээш келген өске-даа кижилер хөй.

Чамдык кижилер боттарының дорт ажылын күүсеттишаан, ажаап алыышкынга база дузалажып турар. Кино механиги эш В. Никитин хүндүс тараага ажылдаан, кежээ тараажыларга кино көргүзер. Клуб эргелекчизи З. Воржева хову турлаачда поварлап турар.

ЧУРУКТА: колхозтуң киномеханиги В. НИКИТИН.

МЕРГЕНДЕ

Алдын сарыг кылдыр бойдустуң чурумалы-биле каастаттынган, ажык аян-шыктарлыг Мерген хемчигеш бо. Оон кезээде-ле шулурткайндыр ырлап чыдар дамырак кара суу ышкаш, ында амыдырал, ажыл-иш сокчаал чок аян тудуп хайныккан.

«Октябрь 14 чылы» көдээ ажылагый артелиниң Мерген сүт-бараан фермазының кижилериниң амыдыралында, ажыл-хереңде, ылаңгыя СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң сөөлүнде алаан өскерилгелер болган.

Саанчыларда, бызаа ажаакчыларында онзагай чүве болза коммунистиг күш-ажылдың фермазы дээш демиселди калбартканы болур. Ол бедик атты чаалап алыр дээш чүнү кылыр ужурлуг бис? Ындыг айтырыгны коллективтиң хуралынга чугаалашкан. — Хөй сүт саалдазын, бызааларның семис, шыырак күшденгелин чедип алыр, ниитинин малынга быжыг чем-суурну тургузар, кижи бүрүзү өөредилгеге хаара туттунган турар, хууда-даа, хөй-ниитинин-даа амыдыралынга үлегерни көргүскен турар, шуптузу—чаңгызы, а чаңгызы—шуптузу дээш демиселжир — деп, шак ындыг шиитпирлиг түннелге коллектив келген.

Ам ол шиитпир амыдыралда ботаныып турар. Ферманың ажылдакчыларының ортузунда политик-кижизидилге болгаш массалыг ажылдарны калбарткан. Колхозтуң партия организациязының чогаатканы планы өзугаар беседаларны, лекцияларны, солун номчулгаларын доктаамал чорудуп турар. Санитар-техниктиг минимум талазы-биле кичээлдерни организастаан, кинофильмнерни көөрү, хана солунну доктаамал үндүрери, радио дыңнаары — ферманың кижилериниң амыдыралының эргежок чугула кезээ апарган.

Агитация ажылынга ферманың бодунуң ажылдакчылары идепкейлиг киржип турарлар. Эң дээре саанчы, агитатор Саара Адыяа өөрүнүң аразынга кыска беседаны, чаа солуннар номчулгазын бо-ла организастап чоруда берген турар. Бүгү саанчылар чагылгалыг болурда, кижи бүрүзү 2—3 чагылгалыг. Саанчы Селимаа Лопсан «Шын», «Коммунистиг күш-ажыл дээш», «Сельская жизнь», «Тываның аныяктары» солуннарны, «Огонёк», «Крестьянка» деп журналдарны чагыдып алган номчуп турар.

Мергенде амыдырал, ажыл-иш шак ындыг болурга күш-ажылдың түңнели база эки болган. Ам коллективив мал чемин бүрүн белеткээн, сүт саалдазы көвүдээн, күрүнеге сүт садарының чыл планы чедиишкиниг күүсеттинип турар.

Д. ЕНДАН.

ШЕФТЭЭШКИН

Дүжүт ажаалдазының болгаш күрүнеге тараа дужаалдазының талазы-биле амгы үеде шеф ажылы бүгү черлерде организастыг улажып турар. Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң төп шаңында Ийи-Тал школазының үстүкү классының өөренчилери болгаш башкылар коллективи шефти неделя бүрүзүнде чорудары чаңчыл болган.

Сентябрьның 16-да болган шефти маңаа чижек кылдыр көргүзүп болур. Аңаа ниитизи-биле 70 ажыг кижи киришкен. Ажыл-ишти эки организастаанындан олар хүн нормазын 2 — 3 шак иштинде чедиишкиниг күүсеткеннер.

Шефчилер төрээн колхозунга ол хүн 130 центнер кызыл-тасты үрезинге арыглап урган. Тараа сайгарып турганнар 230 центнер тараны кургаткан. Ажылдың өске-даа адырларынга киришкеннер база үлегерлиг ажылдаан.

Будурулгениң командирлери— кижизидикчилер

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлери боттанылгада

«Планны чогум кайы хире өртенгүүдел-биле күүседири партияга хамаан чок чүве эвес. Капиталист-даа кижи будурулгени багай эвес организастап шыдаар болгай. Совет удуртукчудан негеттинер чүүл оон артык — планны күүсетпишаан, планны күүседир болгаш ажыр күүседир дээш демисел чоруп турда, кижилерни кижизидер, оларның аразында чаа харылзааларны тургузар чорук негеттинер. Удуртукчу кижиниң ажыл-чөрудулгазының мораль-политиктиг түүнелдерин өөренип өөрбейн тургаш, оон ажылын шын үнелеп иевр аргажок» деп, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга илеткелиге эш Л. Ф. Ильичев чугаалаан.

Партияның ол негелдезин ажылагыйжы удуртукчу коммунистер эштер Павел Лаврентьевич Маслов биле Александр Николаевич Ананьин эки билирлер.

— Сени хүндүлеп, ажыл-ижиңни үнелеп, сээн саналыңны болгаш сүмеңни дыңнап, кичээнгей салып турда, боттуң күжүң харамнанмайн ажылдаарга өөрүнчүг-дүр — дээш, республиканың хереглекчилер ниитилелиниң АТК-зының чодаачылы Подольский — бир эвес будурулгелер директорларын сонгуп алыр чурум бар чүве болза, мен бистиң АТК-ның начальниги Павел Лаврентьевич Маслов дээш бөгүн-даа күзелдиимбиле сонгуур ийик мен дээрзин ол уламчылап чугаалап турар.

Лаврентий Маслов чоокта-ла анда чолаачы турган. Ажыл-агыйны удуртур ажылче ону партия депширкен. Чаа ажылга ол үр-даа болбаан. Маслов ажылды хүлээп ап турар өйде, ажыл-агый сандаргай байдалда, күш-ажылдың сагылга-чуруму куду деңнелдиг, автомашиналарның септелгези кошкак чоруттунган турган. Кижилер цехтерге баарындаа коргар, ынчалза-даа кабинетке олурганда кижилерни көскеп-хөректээр, каржы турган мурнундагы удуртукчунуң дугайында эки чүү-даа ыыгтавайн турганнар.

Ажыл-агыйжы чаа удуртукчузу бодунуң ажылын баштайгы партия хуралышка-ла коммунистер-биле шыңгыы чугаалашкаш, кылып эгелээн. Мурнакчы ажылчыннар будурулге планын күүседиринге шаптыктап турар четпестерни, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң куду деңнелдиг турарының чылдагааның боттары-ла илереткеннер. Четпестерни чайладырының аргаларын коммунистер ажыы-биле чугаалаваннар.

Даартазында, эрүүгенинiң 8 шак орончок четпәәнде цехтерге начальниктер, мастерлер четкилеп келгеннер. Будурулгениң командирлери ажылчыннар келгиже чедир шупту чүве белен бе, кижилериң сеткилинге таарышпас хире чүү барыл деп хынап көрүп эгелээннер. Ол чорук ажылчыннарны өөрткен. АТК-ның начальниги эш Маслов болду, мастерская начальниги эш Подольский, ажыглал начальниги эш Ковалев болгаш оон-даа өске удуртукчу ажылдакчылар ам ажылга кымныдаа мурнай кээп турар апарганнар. Ол чорук байдалды өскерткен. Коллектив сөөртүлге планын ай санында ажыр күүседип, автомашиналарны багай септәәнинiң дугайында хомудалдар чок апарган. Бөгүн ол коллектив ниитилелиниң хереглекчилер ниитилелиниң болгаш садыг ажылдакчыларының профөвилелиниң Төң Комитединiң база СЭКП хоорай комитединiң болгаш Кызылдың хоорай Соведининiң шилчиир Кызыл тускарын быжыг тудуп, ажылдап турар. Эш Маслов цехтер кезип чоруп турган ажылчын кижиге кандыг бирле чымчак сесту тып, оон айтырыын харыы чок артырбайн турар. Ынчалза-даа кандыг-бир чурум үрээн, төлеп чок, ажылга харыысалга чок кижилерге оон негелдези улуг. Ылаңгыяда ол өртен ажыд мурнунда ажылчыннар-биле чугаалажып, бистин чүртүвүстүң иштики болгаш даштыкы болуушкуннарын оларга чугаалап берип турар. Чолаачы Монгуш Биче-оолдуң өг-бүлезинде байдал таарымча чогун ол билип кааш, ийи кежээ оон бажынынга барып, ижин-кара чок чугаалашкан соонда Биче-оол кадайы-биле эптешкен. Септекчи-слесарлар ажыл төлевири куду деп хомудал үндүрүп келгеннер, ол-ла хирезинде мастерскаяда кылыр ажыл хөй, машиналар септәәринге көрдүнген акша-хөренги долузу-биле ажыглаттынмайн турган. Удуртукчу оон байдалын эки хынап көргеш, септелгени тус-тус белдирлер болгаш агрегаттар аайы-биле кылыр деп ажылчыннарның саналын деткээн. Оон соонда үүвениң байдалы мырынай өскерилген, септелге ажылы-даа дүргедээн, ажыл төлевири-даа бедээн.

Удуртукчу коммунист эш Маслов оларның амыдырал-чуртталгазынга сагыш салып, кандыг дузалыг чүве кылган дугайын коллективте хөй кижилер чугаалап турар. Бирээзинге ол оон чуртталга байдалын өжижиринге дузалаан, өскезинге — өг-бүлезинде таарымча чок байдалды эдип алырынга, үшкүзүнге — өөрениринге дузалаан. Респотребсоюзтуң АТК-зының дээре кижилери, чеди чыл планын күүседиткен мурнакчы чолаачылар Сержинтов, Дзырин, Бочаров, Дудкин олар бөдүүн, чурумнуг, ынчалза-даа негелдериг удуртукчу коммунист Масловтуң дугайында ынчаар чугаалажып турарлар. Оон инициативазы-биле коллективте будурулгениң культуразын бедидер дээш демисел калбарган. Ону кижилер деткәәннер, чүге дизе ол оларның өргеажыынга дүгжүп турар.

* * *

Эрткен чылдың төнчүзүнде Кызылдың пиво заводунга Александр Николаевич Ананьин чедип келген. Ону ынаар коллективтиң ажылын өжижидери-биле хоорайның партия комитеди чоруткан. Маңаа будурулге планы ай санында күүсеттинмейн турган, цехтер ишти хирлиг, оорлаар, арагалаар чоруктар база бар турган. Удуртур ажылга 15 чылда ажылдап келгени кижилер-биле сумележип, оларның дузазын болгаш эгелекчи саналын алырынга удуртукчу коммуниске дузалаан. Активти тургузуп, ону чаңгыс демниг болдурар талазы-биле шудургу ажылын эш Ананьин эгелээн. Александр Николаевич ажылчын бүрүзү-биле ижин-кара чокка чугаалажып эгелээн. Ол беседалар аңаа дузалаан. Заводтуң мурнуку директору Миллер улуургап, ажылчыннар ортузунга хоп тарадыл, коллективтиң эвин үреп турган. Харын-даа мурнакчы ажылчыннарны Миллер кочулап, шоодар, оларның будурулгеге ажыктыг санал-оналын херекке албайн турган. Ол үеде ажылчыннар үргүлчү хуралдап, будурулгениң курлавырларын тып, заводтуң ажылынга шаптыктап турганнарны шүгүмүүлеп турганнар. Боттарынын ындыг ёражок чоруктары илереттинген Миллер болгаш оон дузалакчызы мастер Смирнова олар заводтан чоруй барганнар. Олар эттинип алырын безин бодаваннар.

Илереттинген четпестерге удур демиселче директор партия организациязы-биле кады бүгү коллективти көдүрген. Оон мурнунда пивону тураз-биле бажынче аппаар азы заводтан ырак эвесте колбаса фабриказының ажылчыннары-биле колбасага өрнаар чоруктар маңаа чанчыккан чорук болуп турган. Оон туржук слесарлар эзирик ажылдап тургулаар үүлдер турган.

Чаа директор ол улуг четпестерни үүгле дужаалдар күүү-биле эдип ап шыдавас деп үвени билгеш, цехтерге ажылчыннарны хуралдалып, оорларның болгаш арагачыларның үүлгедиглерин сойгалаан. Ындыг кижилерни ажылчыннар ортузунга тургузуп, арнын кызыдыр ыяттырып, «ындыг чорукту мөөн сонгаар кылбас бис» деп сөзүн бөөринче албадап турганнар.

Ындыг шыңгыы чугаалажыышкынларны слесарьлар Новошилов, Ехлаков, Барков олар ам-даа утпаваннар. Оларның байдалы ам сыр өске апарган. Боттарының багай аажы-чаңын эттинип алырынга ол беседалар дузалаан дугайында олар четтирдивис дижип турарлар. Чамдыктары эттинип алыр туржук, харын-даа удурланып турганнар. Заводка ажылчын турган арагачы Кощеев дээрзи бирле хуралдың соонда ийи эзирик аштыг директорнуң кабинединче чаа таварыг кирип келгеш, «ам шыңгыы чугаалажыылы» дээш Кощеев бижек тудуп алгаш, директорнуң кырынче халый берген. Ындыг-даа болза өлүрүкчүнү ак-сеткилдиг ажылчын Голоконов томаараткан.

Коллективте байдал дүрген эки-жип эгелээн. Баштайгы айда-ла план күүсеттинип, чарыш калбарган. Ам Полцектованың болгаш Зуеваның бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты чедип алганнар. 120 ажылчыннардан 80 кижи сөөлгү чылда боттарының политиктиг болгаш техниктиг билиин бедиткеннер. Ажылчыннарның билиин бедидер талазы-биле директор боду пропагандистеп турар. Удусту кол инженер Дименков, пиво хайындырыкчызы Шестакова олар база өөредип турарлар. Зуеваның болгаш Прокопьеваның бригадаларында ажылчыннарның материалдыг бергедәәшкинге таваржып турарын дыңнаап, ол местком хуралын чыгдырткаш, оларга дузаны чедирген.

Заводта болгаш АТК-да ажылагыйжы удуртукчунуң ажылы дыка хөй болгаш улуг харыысалгалыг. Ынчалза-даа идеологтуг ажылды оон хоора көрүп болбас деп үвени коммунистер Маслов болгаш Ананьин эки билгеннер. Будурулгени башкарар ажылда кижизидикчи ажыл-биле холбашпас чаңгыс-даа таварылга чок.

Заводтуң азы АТК-ның конторазынга чеде бөөр болзунарза, ол удуртукчуларның ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазының, ажыл-ижинин дугайында сагыш салыышкынын эскерип каар силер.

А. ЛЕПЕШКИН.

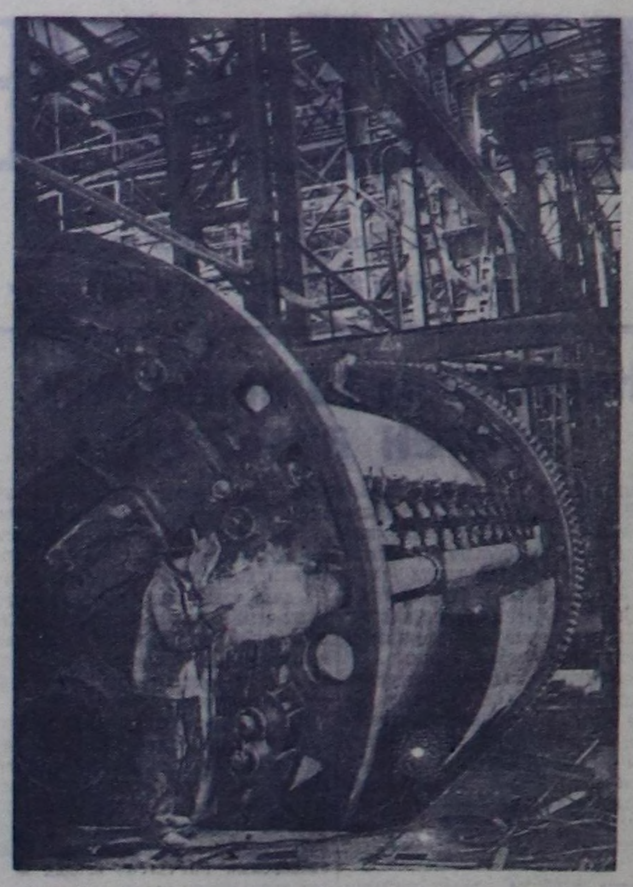

ТАШКЕНТ ОБЛАСТЬ. Үзбек ССР-ниң өөнүг металлургиязының төвү— Алмалыкта чес эзилдирер аажок улуг заводту тудуп тургузуп турар. Тудугжулар Улуг Октябрьниң 46 чыл ионга-алдар, кыдыр күш-ажылны эзлчегге кирбишаан, будурулгениң баштайгы эзлчээн чыл төнчүзүнде ажыглалга киирерин хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: келир үеник заводунуң анодтуг печказының дерилгези.

Фотозу В. Кожевниковтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Мурнакчыларга деңнежир

КЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик будурулге эргелелиниң Ленин аттыг колхозунуң тараажылары дүжүт ажаап алышкының болгаш күрүнеге тараа белеткелин организастыг чорудуп турар. Бо хүннерде 1735 гектарның тараазы ажаатынган. Дүжүт байдалы бо чылдың деңнели-биле алырга багай эвес, гектардан ортумаа-биле 6 центнер.

Сесегениң шөлдеринде ховунун 14 корабльдери соксаал чок ажылдап турар. Мурнакчы комбайнерлерден Монгуш Өлзей-оол эзлчегде 10 гектарның орнунга 27 гектарның дүжүдүн чидириг чокка ажаап келген. Түлүш Сандан-оол он беш ажыл хүнүнде 234 гектарның, а Түлүш Сот 268 гектарның тараазын ажаагаң.

Төрээн чуртунга улам-на хөй тараана белеткәәринге, түүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүлүг болуру дээш чарыш калбарып турар. Колхоз бо хүннерде 2930 центнер тараана күрүне шыгжамырында киирген. Хову турлаандан тараалыг автомашиналар хүн бүрү улажып турар.

Комбайн агрегаттарындан дүжүт хүлээп алырынга болгаш белеткел пунктузунче тараа сөөртүрүнге колхозтуң 8 автомашиналары дүн-хүн чокка ажылдап турар. Бо талазы-биле Монгүш Донмас-оол, Иван Чимий-оол, Монгуш Сорбук ышкаш үлегерлиг ажылдап турар чолаачыларны айтып болур. Ол ышкаш, шаннарда тараа сайгарыкчыларындан эштер Тыртык-оол, Оолакай, Монгуш-оол болгаш эки ажылдап турар өскелерни-даа айтып болур.

Мооң-биле кады, чамдык багай ажылдап турарларны база айтыр херек. Сесеге бригадазында Сыпкин, Декей-оол олар эзлчегде үүгле 2—3 гектарның тараазын улуг чидириглиг кестирип, техникага кам чок чорукту болдуруп келген. Сат Дарый-оол биле Монгуш Багай-оол Даг-Ужунда 30 гектарның тараазын база-ла будаанап кескен.

Күрүне ужур-дузалыг улуг кампания үеинде дүжүт алышкынындан дашкаар колхозчу турбас ужурлуг. Боттары күш-шыдалдыг хирезинделе, Монгуш Шактаан, Сат Саспык-оол, Монгуш Кызыл-оол олар колхозтуң кандыг-даа ажылынга киришпейн, арагалап, ниитиниң корум-чурумун үреп турары канчап-даа таарышпас. Өскенинг күүү-биле амыдыраар, хуу өөчүүрек кижилер колхозка турып болбас.

Ленин аттыг колхозтуң тараажылары дүжүдүн чидириг чокка ажаарынга, күрүнеге тараа белеткелин чоокку үеде чедиишкиниг доозарынга эрестиг ажылдап турар. Хана солунун, көргүзүг самбыразын доктаамал үндүрүп, аңаа мурнакчыларны болгаш хөжүдап турарларны илередип турар. Дүжүт ажаалдазы эгелээнинден бөөр хову турлаанга кино, концертти каш удаа көргүскен. Номчулга, беседаны агитаторлар улам-на калбартын турар.

Тараа ажаалдазы-биле кады келир чылдың дүжүдүнге белеткелди база организастыг чорудуп турар. Үрезин уруушкуну эгелээн. Кол культура болуп кызыл-тас үрезининге 240 тонна белеткеттинген. Чайын 1350 гектар шөлду аңдарган, а күскү аңдарылга 620 гектар ажып турар. Амгы үеде ангыс андарылгазында 5 тракторларны быжыглаан.

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези дээш

Чоокта чаа «Улуг-Хаа» совхозтуң Хайыракан салбырында партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралы болуп эткен. Отчёттуг үеде партия организациязының бүгү кежигүнерениң хуралын 9 удаа чыылдырган, аңаа коммунистерниң партийжи даалгаларының күүселдеринде, салбырда ажыл-агыйның байдалын болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып турган. Партия кежигүнүнүң кандидаднга 5 кижини, СЭКП кежигүнүнге 1 кижини хүлээп алган. Эткен чылын партия чыдыышкынының четкизиниң 5 бөлгүмнеринге 80 дыннакчылар өөренген болгаш чаа өөредилге чылында 94 дыңнакчылардыг 5 бөлгүмүү четчелеп тургускан деп илеткелчи чугаалаан.

Ынчалза-даа партия эге организациязы ажылчы чоннарның ортузунга масса-политиктиг болгаш организастыг ажылды ыракта четпес чорудуп келгенин отчёттуг хурал демдеглээн. Партия эге организациязының чанында 24 агитаторлуг агитколлектив сөөлгү үш айларда ажылдаваан. Салбырда профвилел, комсомол, хөрээженнер организацияларын болгаш культура-чыдыышкын албан черлерин партия организациязы кошкак удурткан. Отчёттуг үеде салбырда ажылчын комитеттин даргазынга 3 кижи солушкан, олар кандыг-даа ажыл чорутпаан, профвилел кежигүнерениң 80 ажыг хуузунуң кежигүн дадыыры 1—2 чыл чедир хавыртынмаан. Комсомол эге организациязы сес айлар дургузунда комсомол хуралын безин чорутпаан, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының багай тургустунганындан, комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунда совхоз будурулгезинге ажылдавас, хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар хөй.

Хайыракан көдээ клубка чыл иштинде 4 эргелекчи, көдээ библиотекага 3 эргелекчи солушкан. Клуб болгаш библиотеканың кышка удур септелгези чоруттунмаан. Улусчу дружина, эш-хуунун суду салбырда база ажылдавайн турар. Кижизидилге ажылының четпес тургустунганындан салбырның ниити ажылында, мал фермаларында, бригадаларда четпестер хөй.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазының культуразын эжижидер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунун V пленумунун доктаалын четпес боттандырып келген. Эжимде ийи хойжу бригадаларның хойжуларының хөй нуруузу крыша, шала, кладовка чок, бичин казанак бажыннарда чурттап турар. Малчыннарны хлеб-биле айайы-биле хандырбайн, солуннар чедирбейн, оларга лекция, беседалар кылып бербейн турар. Партия организациязы малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды четпес чорудуп турарын эш Мижит-Доржу шыңгыы шүгүмүүлээн. Хойжу бригадаларының ажылын амга чедир бот-орулгачарылгалыг кылдыр эде тургусшаан. Хойжулар хой кадарарындан өске кандыг-даа ажыл кылбайн турар, бир бригаданың төөг ам-даа тургустунмаан. Хойжулар чазын, күзүн Эжимден Сенекке чедир Улуг-Хемни кежилдир 100 ажыг километр черге хойларын сүрүп, кыргыдын, чугларынга өйлешкеш, мал чемнерин белеткеп алырынга безин киришпейн турар. Хойжу бригадаларның ажылын эжижидер талазы-биле совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери кандыг-даа боттуг ажылдар кылбайн турда, совхозтуң парткому оон-биле анаа-да эптежип турар-дыр деп, коммунист Б. Баазан чугаалаан.

Малдың чайгы, күскү семиртилгезини, одарладыышкынын организаставайн, фермаларны чайын-даа, кыжын-даа чаңгыс черге тургузуп турарындан малдың продуктулуу куду болбушаан. Совхозтуң зоотехниктери мал семиртилгезин организастаарынга кичээнгей салбаанын, мал кыштагладыышкынынга белеткелдер дүвүрээзинниг байдалда турарын, Эжимде хойжу бригаданың хой-кажаалары болгаш малчыннарның чуртталга бажыннары чедишпезин, артык кыштаглар белеткеттинмээнин, мал чемнериниң белеткелиниң багайын коммунист эш Лопсан шын шүгүмчүлээн.

Партияның масса-политиктиг ажылын калбартпышаан, ажыл-агый планнарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчыннарны мобилизастаарын партия эге организациязының бюрозундан коммунистерниң отчёт-сонгулдалыг хуралы негээн.

Д. МОНГУШ.

ЧЕЧЕН-ИНГУШ АССР. Шалинск будурулге эргелелиниң «Найырал совхозунда кукуруза ажаап алыышкыны.

Фотозу Н. Кобиашвилинин. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДИЛЕП ТУР БИС

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму чоннуң идей-политиктиг билиин бүгүле аргалар-биле бедидер сорулганы айтып турар. Ону барымдаалааш, чоннуң ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын калбартыы, лекция, беседаларны чорудуп, партия төөгүзү болгаш тодаргай экономика өөренириниң бөлгүмнерин тургузуп, аңаа партия кежигүннерин болгаш кежигүн эвестерни калбаа-биле хаара тудуп турар.

Бо талазы-биле бистиң «Шекпәәр» совхозтуң Аянгаты салбырының сүт-бараан фермазында байдалды чугаалап көрөөл.

Аянгатының сүт-бараан фермазынга 1963 чылдың 9 айларында чаңгыс-даа лекция, беседа, кино болбааны хомуданчыг.

Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери салбыр төвүнге кээп ойнаанын бистиң ферма чүгле сураан дыңнап әртиг турар.

Фермага почта шуут келбес. Саанчылар боттары сүрүп чораан, мөөнмөөн солун, журналдарны ап номчуп турарлар. Ынчаар номчуурга ажыы эвээш, чамдык солуннар эргижирээн, чамдыызын номчуп күш четпес болур.

Ферманың коллективи салбырның тускай эртемниглериниң зооветеринарийның бөлгүмнерин организастаарын дилээривиске, бо хүнге чедир боттандырбайн турар.

Районнуң культура килдизиниң салбырында көжер клуб, кино бардаа болза, малчыннарга келбейн турар.

Партия комитединiң идеология килдизи, районнуң культура килдизи бо бүгүнү өөренип көргеш, бистиң фермага боттуг дуааны чедиреринин сүмелеп дилеп тур бис.

С. ТАВАК-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Улустуң артизи

З. КАЯА-ДААА БААРГА АЛДАР-ХҮНДҮ

ОЧЕРК

Байыр-наадым хүннеринде хүрештерге атчыр-датчыр тудушкаш шуглуп үнер аныяк мөгенин эзт-ханы четчин, шыдал киргени дег быжыгып, күш кирип келген бөлүкке ындыг шаптараазынар улуг-ла багай уржук чедирбээн. Чаа немешкен аныяктар-биле шудургу ажылдавышаан. Барын чүкте Балтийден Чөөн чүкте ыраккы Сахалинге чедир база Сонгу доштуг океандан Азияның төвүнүн ырак ындыңга чедир чаптылган калбак-делгем Төрээн чурттуң цирк театрларыг хоорайларынга оскал-ооллдарның чорбаан, четпээн чери-даа чок! Бистиң чурттуң хөй национал цирктери-биле кады оларның уран-мерген хуулгаазын оюнун Москваның, Ленинградтың ажылчыннары, эртемденнери, Уралдың даг-жылары, Украинаның, Казахстанның тараажылары, Кыргыстың, Туркменияның, Таджикистанның хөвенчилери, Бакунун нефтчилери, Грузияның шайжылары, Сочинин курортчулары, Сахалинниң балыкчылары, төрээн Тывазының малчыннары дээш черле кымны көрбээн дээр! Ол чүс-чүс мүн кижилер концерт бурузун сеткил ханыышкыны, улуг өөрүшкү-биле магадап көрүп, изиг адыш часкаашкыны-биле уткуп турар. Маңаа холбаштыр тыва шүлүкчүнүң мынчаар бижээнин сактыыл:

Чааты биле Хеременин
агымы-дег,
Чажымдан-на таныырым ыр
театр болду,
Улатпаанда Оскал-ооллдуң
цирк бөлүү
Уур. бала олуп-солуп, ойнап
үнду.

Оолчук шаамдан кады өскен,
чажытарым
Очур биле Хензиг-ооллду
таныр кагдым.
(Чиге көрүп топтавышаан,
холум чайдым)
Чинге демир кырын орта
самнадылар.
Хөлүнде-ле болчуп орар
хөннүм болган
Көрүкчүлер адыш часкап
үдеп кагды...

Шаанда тываларның игил, быжаанчызының үнү, оларның уран үүлү Саянның бедик бажын ашпайн, Улуг-Хемнин ол-бо талаларынга аян тудуп чораан болза, ол ам чүгле бистиң улуг чүртүвүска эвес, харын ыраккы Памир, Гималай, Карпат даг-ларының талыгыр бедиктерин ашкаш, делегейнин хөй-хөй чурттарынга сураг-жый берген. Оон нептередикчилери болгаш тарадыкчылары дээрге-ле оскал-ооллдар-дыр.

Владимир Базыр-ооловичин маңаа холбаштыр мынчаар чугаалап орар:

— Бистиң көргүзүүвүстү улуг симфония-хөгжүм үдээр. Каяа-даа чоруурга, кажан биске таныш тыва аялга куттулуп эгелей бөөрге, кижи хей-аът кирип, хайнығып кээр. Ол сорук киирикчи хөгжүмге үдедип алгаш, Индияның Делиге, Бомбейге, Калькутага, Мадраска, Бирманың Рангунга, Тайунжиге, Мандалайга, Индонезияның Джакартага болгаш өске-даа хоорайларга ойнаан бис. Ол черлерге 25—30 мүн олуттуг стадионнарга безин ойнаарга, көрүкчүлер шуут сыныыпас болгулаар, аңаа беш ай ажыг үеним иштинде бир миллион 500 мүн кижи бистиң оюнувусту көргеннер.

Совет цирктер-биле кады оскал-ооллдарның 1956 чылда даштыкыже баштайгы үнүүшкүнү ындыг улуг чедиишкинниг болган. Ол чоруушкунуң үеинде болгулаан хөй ужуралдар, солун таварылгалар оон киржикчилериниң бодалынга уттундурбас артган: совет цирктиң шылгарангай чедиишкиннерин Калькутаның бүгү солуннары онзалап айтып турган, артистер аңаа чеде бөөриниң мурнунда билетти 6 хонук бурунгаар-ла бүрүн таратканын, оюн көөр дээш стадион чанынга дүнхүн чок сыңмарлашкан кижилериниң корум-чурумун тудуп чадашкан полиция карак-чажы төгүлдүрер бомбаны октаза чок, мүн-мүн кижилер оон чоруваанын ол солуннарның бирээзи шыжыгып демдеглээн.

Бирманың Рангунга бистиң цирктеривис биле АКШ-тың Сан-Франциско хоорайның балет артистери чаржалажыр бодаан. Бистиң цирктеривистиң концерттеринге үргүлчүле кижилер сыныыпастап турда, оларныынга зал куртлап турар апаарга, «Кудруунга куу тое баглаан сывыртапкан» чүве дег, олар ыяткаш, дүү-далаш-биле чорупканнар...

Оскал-ооллдарның амыдыралынга оон сөөлүнде чылларда улам-на улуг чугула болуушкуннар, солун үүлдер болгулаан. Владимир Базыр-ооловичиниң чугаазы-биле алырга, оларның эн дээдизи—төөгүлүг улуг шуулган—СЭКП-ниң XXII съездизиниң киржикчилериниге көргүскен концертке оларның киришкени болур.

— Аңаа кирер номерлерни дыка шыңгыы шилээн, белеткелди хынамчалыг үр шудургу кылган бис, үвени канчап билир деп бодааш, мырынай концерт болгуже чедир съездиге Тывадан келген төлээлерге безин ол дугайын дыннатпаан бис. Съездилер Ордузун чык долдуур олурган мүн-мүн көрүкчүлериниң аразынга кайы чурттуң, кандыг кижизи олурбаан дээр! Олар концерттиң өске көргүзүглери ышкаш, бистиң оюнувусту база динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан—деп, чоргаарал-биле ол чугаалап орар. Тываның уран үүлүнүң төлээлекчилериниң ол хире бедик харыысалгалыг концертке киришкеш, чедиишкиниг ойнаанны—тыва улустуң культуразының Улуг-Хемниң шапкыны дег дүрген хөгжүп, чечектелгениниң база бир херечизи-дир. XXII съездизиниң делегады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока «Улуг чыыш» деп үүлүнге ынчан мынчаар бижээн:

«XXII съездиниң делегаттарынга улуг концерт көргүзүп турда, Москвада онза шылгаттынган артистер кайы хөй-даа болза, Владимир Оскал-оол баштаан тыва цирктерге бодунуң уран үүлүн көргүзериниң аргазын берген. «Хаа! Тываларның уран үүлү дыка-ла кедүрүлген-дир. Артында съездиге ойнаарын чөпшээреп каанын бодаарга, илдең ышкаш чүл»—деп, менээ бир делегат дыка-ла магадап чугаалаан...»

Бистиң оскал-ооллдарывысты бир дыннаарга делегейнин барыын чүгүнде, элээн каш-каш айлар болгаш дыннаарга—делегейнин чөөн чүгүнде чеде берген болгулаар. Оларның чораан черлеринге делегей парлалгазы база-ла бистиң чуртуунда ышкаш, совет цирктериниң шылгарангай чедиишкиннерин демдеглээш, тыва артистер дугайын улуу-биле үнелеп турар. Сөөлгү чылларда олар акыдунма социалистиг чуртларга — Герман Демократтыг Республикага, Венгрияга, а бо чылын Моол Арат Республикага найыралдың улуг концерттеринге киришкенин солуннар сеткил ханыышкыны-биле демдеглегилээннер.

Бо чылдың май 20-де МАРН-ның Төп Комитединiң органы—«Үнэн» солун акы-дунма улустарның цирк артистериниң көргүзүүнүн дугайында делегеренгей отчётту парлаан. Ол отчёттуң 30—40 хире хуузу оскал-ооллдарның дугайы боон турар. Ында мындыг одуруглар бар: «РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-ооллуң көргүзүглери дыка солун. Оскал-оол болза Тываның национал циригиниң тургузукчузу, бүгү чуртталгазын цири уран үүлүнге бараалгаткан болгаш сураглыг цири артистериниң биреззи. Ынчангаш оон көргүзүглерин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле уткуп турар. Оон цирчилер балыында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Д. Э. Очур чергелиг мергежилдиг артистер бар. Олар тараа соктаар, дук нагарындан эгелээш, агаарга шейген чинге демир кырлаарынга чедир нарын үүлдерни күүседип турар. Дөрт кижиниң хары угда октаан тавактарын В. Б. Оскал-оол чаасиаан эң шалыпкыны-биле чыып алтарга, көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкап, байырлап утпаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Б. Хензиг-ооллуң ыяш согаш-биле күүседир жонглеру—күштүг адыш часкаашкыны-биле уткаан номерлериниң бирээзи болган. В. Б. Оскал-ооллуң кадыр тавактар, тырыкылар-биле ойнаар жонглерун көрүкчүлер улуу-биле үнелээн».

Каптагайны кайгадып, делегейни дескинип чоруур бо чаагай ажылхеректиг кижилерни каяа-даа барганда чон ынчаар алдар-хүндү-биле уткуп турар деп үвени үстүнде чижек бүрүн үндезин-биле чугаалап турар.

* * *

Дамырактан далай тургустунар деп улустуң мерген чугаазы бар болгай. Баштайгы чаңгыс тыва цирк артизинден эгелээн ол бөлүк ол-ла чылдарда алаан каш алдарлыг артистерлиг болу бергенин ап көөр болза, бо база-ла ол дег-дир. Бөлүкте Владимир Базыр-ооловичиниң улуг уруунан өске, оон ег-бүлезинин кежигүннери шупту кирип турарын чугаалаары черле өөрүнчүг: уругларның иези—Дүнзенмаа Оскал-оол шагда-ла жонглерга ойнаар мергежилдиг цирк артизи, оглу—Юрий Оскал-оол бо чылын адазының изин базып, цирктеп ажылдап эгелээн, уруу—Мая Оскал-оол Москвада төп цирк сургуулун келир чылын доозар.

(Төнчүзү. Эгези № 220 солунда).

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНҮҢ АЛДЫН ФОНДУЗУ

Ховуларның ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы типелгелериниң дугайында чаа-чаа медээлер хүн бүрүде кээп турар. Танды, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары болгаш совхозтары, Каа-Хемниң колхозтары күрүнеге тараа садарының темпилерин дүргедедип турар. «Көк-Тей» колхоз күрүнеге тараа дужаарының планын бо чылын республикага бирле дугаарында күүсеткен. Танды районда «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтар, Каа-Хем районуң «Тиилелге» болгаш Ленин аттыг колхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынче хонук бүрүзүнде 150 — 200 болгаш оон-даа хөй тонна тараанны чүдүрүп чорудуп, тараа кезилдезин улуг күжениишкиниг чорудуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң шиитпирлезе чогуур сорулгаларының иштинде амгы үеде чугула болза, ажыл-агый бүрүзү келир чылдың тарылга шөлдеринге четчир бедик шынарлыг сорттуг үрезиннер-биле хандыртынары болур.

Чер ажылынга үрезин ажылы чокта бедик дүжүт чедип алдынмас, тараа ажылынга шыңгыы депшилге болдунмас. Ынчангаш эки үрезиннерни белеткээр херек — деп, эш Н. С. Хрущев чугаалап турар. Ол черле шын. Оны дужулга болгаш практика бадыткап турар. Бедик дүжүттүг эки сорттарның үрезиннерин чажып тарыырга сорттуг эвес үрезиннер-биле дөмейлээрге дүжүт немелдезин 20 — 30 хуу көвүдедир.

Маңаа холбаштыр Каа-Хем районуң «Тиилелге» колхозун чижекке көргүзүп болур. Нинти сорттуг тарылгаларже шилчиириниң мурнунда ажыл-агыйга ортумак дүжүт дыка чайгылып турган. Сорттуг тарылгаларже шилчээниниң соонда ол чайгылышкын дыка кызырылган болгаш колхоз тараа культураларының эки дүжүттерин ап турар апарган. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок бо чылын безин колхозта тараа культураларының бир гектардан ортумак дүжүдү 10 центнерден эвээжевейн турар. Ынчаарга «Скала», «Саратовская-29» деп сорттар-биле тараан чамдык участоктар бир гектардан 15 — 18 центнер дүжүттү берип турар.

Каа-Хем районуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели чайын аңдарган черге кызыл-тастың «Скала» деп сортун тараан, ону үрезин участогу кылдыр түскайлаан. Ол участок кайгамчык эки түңнелди берген. Бир эвес колхоз бир гектардан ниитизи-биле 10 — 11 центнер дүжүттү алган болза үрезин участогунуң бир гектарында 21 центнер азы ийи катап хөй дүжүт алдынган. Эки шынарлыг сорттуг үрезиннерниң артык шынарлыг чоруунуң хереги ол-дур!

Нинти сорттуг тарылгаларже шилчээниниң эки үлегер-чижээ Танды районуң «Революцияның чалбыыжы» колхозу болуп болур. Эрткен чайның байдалы ындыг-ла эки эвес болган болза-даа колхоз бодунуң эргаларын эде көргеш, пландан барык-ла 50 хуу хөй азы 7250 тонна тараанны күрүнеге садарын шиитпирлээн.

Сорттуг үрезиннерни күзүн эрте уруп алгаш, эң дүжүттүг участоктардан тергиин эки дүжүттерни ап турар колхозтарның болгаш совхозтарның дыка хөй чижектерин көргүзүп болур. Ындыг болза-даа амгы үеде республиканың чамдык колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың тарылгазынга үрезин белеткээр айтырыгже шоолуг кичээнгей салбайын турар. Сентябрь 15-ке чедир үрезин уруушкунуңуң дугайында медээни чүгле үш: Каа-Хем, Танды, Улуг-Хем районнар бергени тавтырылга эвес. Оон-биле кады үрезин урарының планын чүгле 15 хуу күүсеткен чаңгыс «Улуг-Хая» совхозтуң саннарындан өске Улуг-Хем район чүүү-даа немеп шыдаваанын айытса чогуур. Каа-Хем районуң колхозтарында тараа культураларының чүгле 5488 центнер үрезиннери урдунган. Ол болза планга удур чүгле 5,9 хуу болуп турар. «Тиилелге» совхоз үрезин урарының планын 6,1 хуу күүсеткен. Чүгле «Межегей» совхоз үрезин урарының планын 38 хуу күүсеткен.

Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары үрезин урарын дендии тоомча чок көрүп турар. Бир эвес ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чогуур күжениишкинни үндүрер болза үрезиннер-биле бүрүн хандыртынар арга бар. Ынчалзажок ол кылдынмайн турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары 1963 чылдың чазынында ышкаш республиканың өске ажыл-агыйларын безин, райончуттунмаан үрезиннер садып алыр деп кордап турар чадап чок боор. Ындыг чорукту болдурбас херек. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары үрезиннер-биле хандыртынар талазы-биле боттарының курлавырларын база катап санап көөрү, үрезиннерни дүрген урары, оон-биле кады бүдүрүлге эргелелиниң тускай эртемниглери ол талазы-биле черчерге тодаргай дуза көргүзери эргежок чугула.

Бүгү республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарының темпилерин кудулатпайн үрезин уруушкунун чорудар ужурлуг. Үрезин участоктарының шөлдеринге ажаап алыышкынны эрте хуусаада чорудары чугула. Бүдүрүлге эргелелдери, районнарның партия болгаш совет организациялары күрүнеге тараа садарының, аңгыс андарарының айтырыглары-биле кады үрезин урарының айтырыын бирги черге тургузары эргежок чугула. Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездизи аттыг колхозта бо чылдың дүжүдүнден чаңгыс-даа килограмм үрезин чок болуп турары, үрезинге урары-биле колхозтуң төп шаңында артырган кызыл-тасты ниитиниң чемненилгезинге ажыглап турары шын эвес. Ниитиниң чемненилгезинге ажыглап турар тараанның шынарын чугаалаары амгы үеде берге болбайнаан. Чүге дээре колхозтуң агроному эш Аюшеев ажыл-агыйның чанында Чадаана хоорайда үрезин шынары хынаар лабораторияга хынатпаан. Эш Аюшеев ол тараанның шынарын дораан хынадып, бир эвес үрезинге ажыглап болгу дег тараа болза ону ниитиниң чемненилгезинге ажыглаарын соксатса чогуур.

Бо колхозтуң даргазындан эгелээш, тускай эртемниглер үрезин ажылынын дугайында сагыш салбайн турарын айтыры чугула. Хөй тараа тарып, хөй үрезин уруп турар Чаңгыс-Хадың деп чер ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Ында тараа урар складын септевейн турарындан ол ажыглалдан барык-ла үнүп турар. Оон ханалары, крышазы дыдык, ону дезинфекцилеп чугайлаваан. Часкы тарылга үезинде тараа артыы бок-сак шала кырында дүдүп чыдый берген чыдар. Ол складты тараа урар кылдыр кажан септеп алыр деп турарын ажыл-агыйның удуртукчуларындан айтыраа чогуур. Ында оран-саваны септээр дээр болза анаа шоолуг күш-даа үнмес. Ында танныыл кижи безин ону кылын каап шыдаар, чүгле хөй эвес дилген материал херек.

Үрезин уруп калгалаар черлерни белеткээр талазы-биле «Улуг-Хая» совхоз үлегерлиг ажылдаан. Баян-Кол деп черде үрезин урар складтарның шуптузун чугайлап, дезинфекцилеп, оларның крышаларында болгаш шалаларында ыдыктарны дуглаан. Аңаа үрезиннер эки кадагалаттынар деп чугаалап болур.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлели тараа бүдүрерин чыл бүрүде көвүдедир сорулганы көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунга тургускан. Партияның болгаш чазактың онаалдазын чедишкиниг күүсеириниң шиитпирлиг түүлү болза, эки шынарлыг үрезиннерниң алдын фондузун белеткээри болур.

Келир чылдың тарылгаларынга үрезиннер урарда ховар болгаш перспективтиг сорттарны белеткээринче онза кичээнгей салыры эргежок чугула. Сорт шенээр участоктарның сан-медээлерин барымдаалаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1963 чылдың февраль 25-теги № 122 доктаалы-биле бистиң республикага кызыл-тастың «Скала», «Саратовская-29», «Харьковская», арбайның «Винер», «Южный», «Задаринец», суланың «Орел», «Сизу», чочак-тараанның «Капитал», «Комсомолец-11», картофельдиң «Мажестик», «Берлихенген» сорттарын хамаарыштырган. Чазын тарыыр кызыл-тастың «Ракета», «Кызыл-тас-пырейниң-56» деп хайнаан, арбайның «Казанский 6/4, чинге-тараанның «Тыва» (Кара-Хоо) деп сорттарын перспективтиг сорттар кылдыр бадылаан.

Чогум-на бо сорттарның үрезиннерининң дүжүдүн четче камгалап алырынче агрономнарын, ажылагый болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчуларының кичээнгейи угланган турар ужурлуг. Сорттуг тарылгаларны ажаап алырының мурнунда апробацияны ыяавыла чорудуп, сорттуң арыг чоруун хынап чогуур документилерни кылып, актыларны тургузар херек.

Партия, совет организацияларының удуртукчуларының, бүдүрүлге эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемниглериниң хүлээлгези болза, күрүнеге тараа садары-биле кады келир чылдың бүгү тарылга шөлүнче четчир сорттуг үрезиннерни белеткээр талазы-биле шиитпирлиг хемчет алыры болур.

А. БАКУЛИН,
Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткелдер министерствозунуң агроному.

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң чолаачызы Маадыр Кундал бодунуң ажылынга 8 чыл дургузунда эки ажылдап, үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Амгы үеде ол кывар-чаар материалдар сөөртүр машинада ажылдап, колхозта шимчеп турар бүгү техниканың бүдүрүкчүлүг ажылдарын хандырып турар.

ЧУРУКТА: М. Кундал эзлчеглиг рейсче чоруп тур.

Фотозу А. АИРНИИ.

Анаа турбас автоклуб

Барыын-Хемчик райкүүскомнуң культура килдизиниң автоклубунуң район иштинде барбаан, четпээн чери чок. Кайда ажыл-иш хайыккан болдур, автоклуб ында чоруп турар. Часкы тарылга болгаш мал чеминиң белеткелиниң үезинде ол үргүлчүле дугуйлар кырында көжүп чоруп турар.

Акче, Улуг Акче, Муңгаш Акче, Энге-Белдириниде орук ажылчыларынче, Баян-Кол аскы, Туранның алдыы, үстүү Дыттыг хемнер дээш четпээн, барбаан чери-даа чок. Колхоз, совхозтарның хову турлагларынга, сүт-бараан фермаларынга каш-ла айларның дургузунда үш чедир солун программалыг концерттерни көргүзүп каапкан. Малчыннар, сигенчилер, тараажылар, тудугжулар автоклубтуң концертин сонуургаанының дугайында чылыг-чымчак сөстерни чугаалап турарлар.

Ында 12 кижи составтыг агиткультбригада бар. Олар боттарының уран талантызын чонга бараалгадып турар. Олардан эне аныяк ыраажы Ховалыг Хөөмейлээр-оолдуң ырлаары көрүкчүлерни онза сонуургадып турар. Гречконуң аккордионга тыва аялгаларны ойнап күүседири, Көк-кыс, Кара-кыс угбашкыларның акробаттыг көргүзүглери, Зоя Саяның орус, тыва дылдарга ырлаары, Сат Чечекпааның шулуктээри, Ооржак Кара-кыстың танцылаары, Люба Кастаракованың ырлаары база-ла аажок солун бооп турар.

Программа ыры, танцы, уран номчулга-биле кызыгаарлаттынмаан. Ында хылдыг хөгжүм оркестри база бар. Номерлернин аразында чалгаалары, арагачыларны болгаш өске-даа төлеп чоктарны кам-хайыра чогу-биле сойгалап, илередип турар номерлер бар. Чижээ, «Бугага үстүрүпкен», «Үй-балай, үш-үдүрүм кижилер дугайы», «Автобуска болган таварылга», «Танцы сөөлүнде» дээн чижектиг шоодуглар улуг дээштиг болуп турар.

Ооң чолаачызы комсомолчу Иргит Кара-оол бодунуң онаашкан ажылы дээш кызымак, могаг-шылаг чок. Ол боду база-ла концерттиң киржикчизи. Концерттиң программазы үргүлчү-ле чаартынып турар.

Бо хүннерде автоклуб районнуң тараажыларын кезип, ажыл-ишчилерге солун программалыг концерттерни көргүзүп чоруп, лекция, беседаны кылып, агитхуудустарны, шүүмүүлелдиг хана солуннарын үндүрүп турар. Чоокку хүннерде олар районуң эң ыракы колхозу «Кара-Хөлдүң» ажылишчилеринге, малчыннарынга концерт көргүзүп чоруптарлар.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Чугула документилер

Бистиң чуртувуска коммунизмни ажылчы чон бодунуң күш-ажылыбиле тургузуп турар. Күш-ажыл кылыр чорук—хамаатыларның албан хүлээлгези. Бисте «ажыл кылбас кижи чем чивес» деп принцип боттанып турар. Ынчангаш социалистиг ниитилелдиң кежигүннериниң эргелерин боттарының хууда эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглап өөренген кижилер-биле демисежир чорук ам чугула негелде апарган.

Кижилерни күш-ажылга кижизидери эргиниң артынчыларын дазылындан тура тыртып үзүткаарынга шуут холбашкан. Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ырбап, ниитилелдиң материалдыг байлактарын чажыт арга-биле оорлаарын оралдажыр кижилер бистиң республикада ам-даа бар.

Маңгысталчак амыдыралдыг, оор, чалгаа, улчумал кижилер нурталайында-ла паспорт, күш-ажыл дептери чок, чурттан турар черлеринге киир бижитпээн болгулаар. Оларның дыка хөйү уруг азыралын төлээринден ойталаш, чаштының, күрүнеин, хамаатыларның хөреңгизин оорлап амыдырап чоруурлар.

Ак-сеткилдиг күш-ажылчы амыдыралдан оспаксыраар, кем-херек үүлгедир, социалистиг хоойлу-дүрүм хажыдар кижилер-биле шиитпирлиг демисежирде паспорт чурумун шыңгыы сагыыры эргежок чугула. Ол чорук ылаңгыя кижилерни ажылга хөйү-биле хүлээп ап турар бүдүрүлгелернин, албан черлериниң, совхозтарның болгаш колхозтарның удуртукчуларынга кол хамааржылгалыг болур. Бистиң республикада әлээн хөй бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде паспорт чурумунуң хажыттынып турары, паспорт чок, азы паспортунуң хуусаазы доозулган, а ол ышкаш күш-ажыл дептери чок кижилерни ажылга хүлээп ап турар чоруктарның бары харааданчыг.

«Элегес» совхозта (директору эш Балабанов) 170 ажыг ажылчыннарның күш-ажыл дептери чок, ында паспорт чок 20 кижи чурттан, ажылдап турар. Оларның аразында В. Г. Владимиров, Н. И. Васильев, Н. И. Тонкошкуров болгаш өскелер-даа бар. 21 ажылчыннар чурттан турар черлеринге киир бижитпээн, ында склад эргелекчизи Н. М. Владимирова, Каъкта кассир М. И. Морозова оларда хуусаазы эткилээн түр паспорттар бар болган.

«Тиилелге» совхозта кадрлар талазы-биле ажылдап турар В. Г. Власова кадрларның бүрүткелин шуут сандараткан, ол ажыл-агый черинде ажылдап турар дыка хөй кижилерниң күш-ажыл дептери, 12 кижиниң паспорттары чок, 21 кижи киир бижитпээн болуп турар.

Туран хоорайда 15 кижи паспорт чок, 19 кижи киир бижитпээн чорук хыналдадан илерээн. Райүлетпүр комбинатта (директору эш Костенко) 35 кижиниң күш-ажыл дептери чок. Ында паспорт чок болгаш киир бижитпээн Епишкин, Васильев, Никитин деп кижилерни ажылга директор боду киргген.

«Көдээ тудугнуң» тудуг-монтаж участогунуң начальниги эш Желтобрюхов күш-ажыл дептери чок 37 кижини ажылга хүлээп алган, райпо даргазы Хомутов хоорайга чурттаары-биле киир бижитпээн Петрова, Гурьева, Кандикова оларны ажылга хүлээп алган. «Өөк» совхозта дыка хөй ажылчыннарның күш-ажыл дептери, паспорттары чок болгулаан.

Барыын-Хемчик райпозу күш-ажыл дептери чок 70 кижини ажылга хүлээп алган, оларның дыка хөйүнүң паспорттары чок, чурттан турар черлеринге киир бижитпээн. Мындыг фактыларны кадрларны ажылга шилип алырының ленинчи принципин каржызы-биле хажыткаными ол деп саналар херек. Ол райпо душкан-на кижилерни ажылга хүлээп ап турганындан ында кооперативтиң хөреңгизин оорлап, самчыгдаар болгаш чидирер чорук хөй удаа болгулап келген. Бо чылдың баштайгы чартыында райпога оор, самчыгдалдың 18 таварылгалары болуп, 11 мун рубль түңнүг акша самчыгдаттынган чорук таварылга эвес.

Материал-харыысалгалыг ажылга паспорт, күш-ажыл дептери чок, чурттан турар черинге киир бижитпээн кижилерни кирип алыр чорук, ол чугула ажылга мурнунда самчыгдал кылгаш, шиитпирип чораанныр-ның, а ол ышкаш хереглекчилер ниитилеллериниң баштаар черлериниң контроль чогун ажыглап, кооперативтиң хөй түңнүг акша-хөреңгизин самчыгдаар арагачыларның-даа шуургуп киреринiң аргазын болдуруп турар.

Биче-Тей суурда магазин эргелекчизинге 1700 рубль самчыгдаан арагачы Папааны, аъш-чем складының эргелекчизинге 7 мун рубль самчыгдан Хертек Биче-оолду райпо ажылга киирген. Ол райпонуң база бир складының эргелекчизинге база-ла арагачы, өг-бүлезин кагган Спиридонов дээрзи ажылдап турган. Райпонуң болгаш Бай-Тайга сельпозунуң херек эмгелери оларның даргалары тургулаан Сыдам-оолдун, Чамбыйоолдуң буруузу-биле мырыңай сандаргай байдалче кирген. Ол садыг организацияларының чаа удуртукчулары эштер Эректол, Шойлаа олар кадрларны шилип алыр, оларның документилерин шын бүрүткээр ажылдарны чогуур чурумга тургузар хүлээлгелиглер. Ажылга киреринiң үзээн бүгү кижилер, ылаңгыя өске районнардан болгаш областардан келгеннер паспорттарын болгаш күш-ажыл дептерлерин көргүзери ыяавыла албан болур.

Мал семиртир «Сукпак», «Тыва» совхозтарның удуртукчулары мал кадарар болгаш мал согар ажылдарга паспорт чок, таварышкан-на кижилерни киирип ап турарлар. Ындыг кижилер малды болган чок-ла чидирген, азы оорлаткан болгулаар, а малды соп турда, эттин чидириги базы улуг болур чорук—ол дээрге аанаала-бир таварылга эвес дээрзи билдингир.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1963 чылдың май 25-те доктаалын болгаш паспорт дугайында дүрүмүү өзүгаар бүдүрүлгелернин, албан черлериниң удуртукчулары кымбир кижини ажылга хүлээп алырда, сөөлгү ажылдап турган черинден үнген дугайы демдеглеттинген күш-ажыл дептерин, бир эвес өске чурттакчылыг черден келген кижи болза, сөөлгү чурттап турган черинден үндүр бижиткенин, чаа кээп чурттай берген черинде киир бижиткенин демдеглээн, оон паспорттун ыяавыла көөр ужурлуг. Оон-биле кады шериг албан хүлээлгелиг кижилерниң мурнунда чурттап турган черинден үнгенин болгаш чаа чурттап турар черинде шериг үчүдүнга хүлээп алганын демдеглээн штампалыг шериг биледин база көөр хүлээлгелик.

Тандының ыяш ажыл-агый чери (директору эш Романенко) бо талазыбиле кадрларның үчүдүн болгаш оларны ажылга хүлээп алырының документилерин бүрүткээр ажылды эки тургускан. Ол ажыл-агый черинде ажылдап турар бүгү кижилерниң хуу херектери бар, олар шупгу-ла паспорттарлыг, күш-ажыл дептерлелиг.

Паспорт чурумун шыңгыы сагыры—ол дээрге өзү барымдаалаар чорук эвес, а партия, совет органнарының, ажыл-агый удуртукчуларының, а ол ышкаш бүгү хамаатыларның эң чугула сорулгаларының биредээн болур. Ынчангаш бистиң республиканың хоорай, чурттакчылыг чер бүрүзүнге паспорт чурумун чогуур деннелге тургузар талазы-биле милиция ажылдакчыларынга дузалажыры чугула херек болур.

Паспорт чурумун барымдаалавас чорук маңгысталчак амыдыралдыларның, чалгааларның, оорларның болгаш өске-даа шаарланчак кижилерниң чагдынарынга, кем-херек үүлгедикчилериниң чажыртынарынга идиг болур дээрзин билзе чогуур. Чурт иштинге чажыртынып, үрегдекчи үүлгедиглерин өскүдериниге паспорт чурумунуң кошкаан үргүлчү-ле ажыглаарын оралдажыр даштыкы разведканың болгаш янзы-бүрү бүтпес идегеттерниң шуургуушкунуңуң дугайын база уттуп болбас ужурлуг бис. Чоп оргузунга политиктиг серемчилелди бүгү талазы-биле бедидери партия, совет органнарының чугула сорулгазы болур.

П. ГОРЕЛОВ,
СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи.

Чагылда кидин түлүк

1964 чылдың солуннарының, журналдарының чагылгалары Өвүр районда эгелээн.

Торгалыг 11 чыл школазында башкылар коллективи болгаш техниктиг ажылдакчылар, өөреникчилер солун, журнал чагылдазын чүгле бүдүн чыл хуусаалыг кылдыр чагыдарын планнап дугурушканнар.

Башкылардан өөредилге эргелекчизи Ховалыг—47 рубльге, кижизидикчи Тарахаев—40 рубльге, башкылар Чамзырай, Имажап, Кыргыс—20 — 30 рубльге чагылгаларны бижиткен. Школаның өөреникчилери болгаш техниктиг ажылдакчылары кижи бүрүзү чагылдалыг болзун дээш, ында чагылданы эки организастап, кидин түлүк чорудуп турар.

Э. ШАГДЫР.

Көрбес силер бе, бүдүн өг-бүле шуптузу цирк артистери, боттарының чогаадыкчы ажыл-херээ-биле чонга бараан бооп чоруур. Оон артык, оон чаагай чүү турар деп! Ындыг таварылгада кижиниң мынчаар ырлаксаазы кээр:

Делгем ак оруктап, ак-көк хем-биле
Дегбес шуут эштип ор бис.
Каяа-даа кады бис,
Хаалыг хүн-даа,
Хараачыгай—ыр-даа,
Кады ужуп чор.
Эштиил, ырлаал,
Эвизин аа!

Оскал-оолдуң бөлүү долу, чогаадыкчы амыдырал-биле улам бурунгаарлап, оларның саны-даа өскен. Ооң баштайгы өөреникчилери ам Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Күжүгет Хензиг-оол биле Дмитрий Очурдан аңгыда, бөлүкте Х. Белекоол, Б. Оюн, К. Доллатпа болгаш өске-даа артистер чогаадыкчы бодалбиле, чаа түүлдерни тывар дээш хүн бүрү шудургу ажылдап турар. Бедикке хөрип каан чиңге демир кырынга тыва кыстың эзир дег танцылап үнүп кээрин олардан ам көрүп болур. Ол болза Москванын цирк сургуулунуң бо чылгы доозукчузу Клавия Данчай-оол-дур. Тыва кыстарның цирк ареназынче ынчаар дидим шудургу кирипкенин кым черле багай дээрил, харын-на тергиин эки херектир!

4. КИЖИНИ АЖЫЛ-ИШ АЛДАРЖЫДАР

Декабрьның баштайгы чартыы Кызылга колдуунда-ла чыккылама соок, кижиниң арны-бажын ажынады шап турган ышкаш болгулаар. Ынчаарга 1961 чылдың кыжынында ол ындыг болбаан, хар улуг болзажок, соок эвес. Ынчан Тыва АССР-ниң күрүнезиниң дээди органынга соңгулдаларга белеткелдериниң изиг түлүк хүннери чоруп турган. Туман-шаң шыва берген декабрь субботаларының бирээзинде, хоорайның «Восток» кинотеатрының көрүкчүлер залынга кижилерниң чыылганы дээрге «чудурукдаа сынмас» чытыы.

Бедик патриотчу байдалга эгелээн, соңгулда мурнунуң ол хуралы сөөлзүреп орган. Даргалакчы:— Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга № 2 соңгулда округундан кандидат, алдарлыг цирк аргизи эргим Владимир Базыр-оолович Оскал-оолга сөс бээр-дир — деп чарлаан. Залга адыш часкаашкыны диңмиреп үнген. Кастыктарында ийи чаңгыс дүктери агарып келгилээн, дөртен хар ашса-даа, аныяксыг хевээр, шевергин базып каан кара костюмунуң хөрээнде Ленин орденин хүндүлүүбиле чалаан, делгем хөректиг, узун дурт-сынныг кижи президиум столундан индирже оожум базыпкан. Зал шыпшыы. Индирге келгеш, ол баштай залче долгандыр кичээнгейлиг көргеш, чугаазын эгелээн:

— Эргим соңгукчулар! Мен улус мурнунга шоолуг чүве чугаалап шыдаваа кижи мен. Ынчаарга көрүкчүлер-биле цирктиң ареназынга, херип каан чиңге демир кырынга ойнап турган, ужуражып чугаалажыр кижи болгай мен—дээрге, адыш часкаашкыны база катап диңмирей берген.

Ооң соонда Владимир Базыр-оолович соңгукчуларның анаа көргүскени улуг идегелиг дээш өөрүп четтиргениң илередип, ону кежигүнү болуп бактаап турары коммунистерниң улуг партиязынга хамаарыштыр көрүп, чонунуң ол идегелин күүседир дээш бүгү күжүн, энергиязын харамнанмазын бүзүреткеш, бодунуң бөлүүнүң ажыл-херээн допчу чугаалааш:

— Бисти өстүрүп, кижизидип, доруктурган Коммунистиг партиявыстың, чонувустуң ат-алдары дээш бистер чогаадып, ажыллап чоруур улус бис, моон соңгаар-даа ол дээш бараан болур бис—дээрге шыпшыы турган залга кандыг-бир чүве чаты берген дег адыш часкаашкыны база катап диңмиреп үнген. Соңгулда мурнунуң ол хуралы черле кончуг бодик көдүрлүүшкүнүг эткен.

— Владимир Базыр-оолович чугаазын доозуптарга «Оскал-оолду соңгувайн, кымны соңгуур боор, чиңге демирге ойнап турда, кашпагайы дыт бүдүүнга маңнап турган диңне-болгай» деп, хоочун соңгукчу О. Хертек болгаш хөй-хөй кижилерниң магадан органын дыңнаарга, кижиниң сеткил-сагыжынга дыка өөрүнчүг боор чүве чораан—деп, чогаалчы Леонид Чадамба чугаалап турар.

Депутат, чоннун — айбычызы! Бо дээрге, бедик-даа, харыысалгалыгдаа хүлээлге-дир. Владимир Оскал-оол кайы-даа хире ыракка турза, Тыва республиканың Дээди Советиниң сессиязынга чедип-кээр. Ооң ажылынга идепкейлиг киржип, келген санында-ла соңгукчулар-биле ужуражып, оларның чагыгларын, негелде-хомудалдарын кичээнгейлиг көрүп, күүсеттинип болур хирезин хамаарышкан организацияларының мурнунга тургузуп турар.

Бо чылдың июльда болган сессияга келген үезинде чамдык журналистер бистер ооң-биле сеткил хандыр хөөрешкен бис. Чугаа аразында ооң чанында стол кырынга салып каан, даштында РСФСР-ниң сүлде демдээни чураан, кылын хүрен карттыг депторни сонуургадывыс. Ону ажа тыртып көөрге мынча деп каан:

«Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле

Тыва АССР-ниң цирк уран чүүлүн хөгжүдер талазы-биле шылгаранчай алдар-хавыязы дээш эш Владимир Базыр-оолович Оскал-оолга Тыва АССР-ниң **улустуң артизи** деп хүндүлүг атты тыпсыр»... Ону ынчаар номчупкаш, кижини шудургу, шылгаранчай ажыл-иш ынчаар алдаржыдар-дыр деп чүве дораан сагышка кирип келир.

Ол таварылгада бистер аңаа чүректиң ханызындан эш хуунуң байырын чедиргеш:

— Циркке-даа ур-ле апардыңар, ам аартап, улгадып, пенсиялаар өй чоокшулап келбээн бе?— деп баштактаны зарак айтырдывыс. Владимир Базыр-оолович бисче хүлүмзүрээш:

— Ам циркке барык 24 чыл болдум. Ынчалзажок балдыр ам-даа дыңзыг, будум быжыг, пенсиялаар хире эвес—дээш, ол бичии доктаагаш, мынчаар уламчылаан:—Бир эвес дүрүм ёзугаар алыр болза, циркти чиңге демир кыраалары ышкаш өскедаа нарын хевирлериниң артистери 20 чыл ажылдааш, пенсиялап болур, ынчалзажок кандыг-даа ажыл-иштиң кижизи коммунизм тургузуушкунуңуң улуг савазынга бодунуң үлүг-хуузун хире-шаа-биле киирер дээш ажылдап турда, пенсиялап алгаш чыткан ажыы чүү боор. Улам күжениишкинниг ажылдаар апаар. Бистиң партиявыстың кыйгырып турары-даа ындыг болгай.

— Ол-даа чөп—деп ооң-биле бүрүн чөпшээрешкеш, бөлүктүң моон соңгаарры планының дугайын айтырарывыска, улустуң артизи биске күзелдин-биле чугаалаан:

— Москвада Төп цирк сургуулунче талантылыг кижилерни ийи-чаңгыстап чорудуп турган бөлүктүң санын көвүдедир, циркти чамдык бөлүктери-биле каттыжып алгаш баштай улуг эвес коллективти тургузар бодан турар бис—дээш, ооң соонда ол цирк ареназынга чедиишкиниг ойнап турар тыва сарлыктарның дугайын база биске сонуургаткан.

— Оларны артист Тихонов бистиң саналывыс-биле кылган. Ооң шилип алган сарлыктары дыннангыр, черле угаангыр малдар. Шой эмдик сарлыктарны сценага үнер кыллыр өөредип, чаңчыктырар дээш артист күжениишкиниг ажылдааны-биле олар ам илдик чокка ойнап турар. Бети дээрге ол-даа кижиниң бөлүүн боттарывысче чоокшуладыр бодал бар. Чогаадыкчы ажылга бодал хөй боор, ону боттандырары чугула болгай—дээш, Владимир Базыр-оолович чугаазын доосан.

Планыңар-даа эки-дир дээрзин чугаалаш, хүндүлүг ажыл-чорудулгага улам-на улуг чедиишкиниг болурун аңаа күүсеш. бистер чорупкан бис. Улуг чонунга төлептиг бараан болурун улам шыдамыккай үргүлчүлээри-биле ол-ла хүн «ИЛ-12» деп самолётка олурупкаш, В. Оскал-оол талыгыр бедик Саянының бажын тавартыр, өөрүнче база катап ужупкан.

* * *

Бо хүннерде олар база-ла боттарының чазагай оруун уламчылавышкан-нар. Эрткен вторникте Москвада Оскал-оолдуң бажынындан телефон кыңгырт дизе-ле, Владимир Базыр-оолович оны болгаш келген:

— Чөөн чүкте Владивосток, Хабаровск, Уссирийск хоорайларга элээн каш айларда ойнааш, ам Төрээн чурттуң найысылалы — Москвада ээп келдивис. Маңаа каш хонган соонда, оруувус Украинаже уламчылаар. Бөлүктүң бүгү артистериниң байдалы тергиин эки — дээш, ол төрээн Тывазының чонунга оларның байырын дамчыдарын дилээн. Ынчаарга бистер улуг ажылхеректи бүдүрүп чоруур өөнүктериске мынчаар күзеп каалы:

— Чоруунар чогузун, үүлецер бүтүн!

С. ШОЙГУ.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оол база Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери К. Б. Хензиг-оол, Д. З. Очур олар бир концертке чиңге демир кырлап ойнап турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Москва Керээзинге база бир ат салыышкыны

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында Москва керээзинге сентябрьның 18-те Танганьиканың талзалекчизи Вашингтонга ат салган.

„УНИТА" СОЛУННУҢ ВАЙЫРЛАЛЫ

ФЛОРЕНЦИЯ. (СЭТА). Итали ажылчы чоннарның дайынчы органы — «Унита» солуннуң национал фестивалы ажыттынган. Бо чылдың фестивалының темазы мындыг: «Парламент соңгулдазынга чедип алган чедиишкинден чуртта политиктиг байдалга чөөн талаже шимчээшкин».

Дөрт хүн ургулчулээр фестивальдың программазында — «Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң өйү келген айтырыгларының дугайында» болгаш «Социализм биле капитализмниң аразында чарыштың байдалдарында идеологтуг демисел дугайында» семинарлар, херээженнерниң тайбың камгалалының слёди (Италияның бүгү-ле областарындан келген талзаалер киржир), «Унита» солуннуң өөнүктери» деп организацияның национал слёду, а ол ышкаш Италияның компартиязының чиңгине секретары Пальмиро Тольятти чүве чугаалаар улуг митинг кирип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XVIII сессиязының Кол комитеди әртенги хуралынга сессияның хүн айтырыының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Организацияның ажылының дугайында КНО-нуң чиңгине секретарының илеткелин чугаалажып көөрүн ук илеткел амгы үеде белен әвес болган төлөөде, Ассамблеяның дараазында—XIX сессиязынче шилчидер деп, Комитет шиитпирлээн.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны күүседип турарының байдалының дугайында тускай комитеттиң илеткели, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринің дугайында айтырыг дээн ышкаш шак ындыг чугула айтырыгларны сессияның хүн айтырынга киирерин сүмелээр деп, комитеттиң кежигүннери чангыс үн-биле шиитпирлээн.

Баш удур кылган хүн айтырыында «Көрей айтырыы» деп айыттынган айтырыгны сессияга чугаалажып көөрүнге ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Н. Т. Федоренко шиитпирлии-биле удурланган. Болунуң Уставын өзугаар ап көөрге, КНО кайы-бир күрүненин иштики херектеринге холгаарлаар әрге чок болуп турар деп, Н. Т. Федоренко онзалап демдеглээн. Көрейни каттыштырарының айтырыы — ол дээрге шуут иштики айтырыг-дыр, ону көрей улус боду шиитпирлээр апаар деп, ол онзалап демдеглээн. Бистиң организациявыска байдалды экижидериниң үези шагда-ла келген деп, Н. Т. Федоренко чугаалаан. Соок дайынның айтырыгларын хүн айтырыындан ап октаар өй келген.

«Көрей айтырыын» хүн айтырыындан казыырын болгаш «Көрейни каттыштырарының болгаш катап тургузарының талазы-биле КНО-нуң комиссиязын» дүжүрерин санаалаан Румынияның делегады совет төлөөлекчини деткээн. Ынчалзажок, социалистиг чурттарның төлөөлекчилериниң удурланыышкыны ханы үндезин барымдаалыг болуп турда-ла, Кол комитет 3 удурланыышкыннарга, 6 дадагалзаашкыннарга удур 12 бадылаашкын-биле «көрей айтырыын» сессияның хүн айтырыынга киирерин сүмелээр деп шиитпирлээн.

Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны боттандырып турарының чорудулгазының дугайында тускай комитеттиң илеткелин Кол Ассамблеяга чугаалажып көөрүнге удурланырындан дидинмейн, колониалдыг күрүнелерниң болгаш мурнуу-африкан республиканың расисчи чазааның төлөөлекчилери әлдээн каш тодаргай айтырыгларны XVIII сессиязының ажылының программазындан казыырын оралдашканнар. Ол айтырыгларны тургузуп турарының фактызы безин ук төөгүлүг Декларацияны амыыралга боттандырарын барыын талакы күрүнелерниң күзевейн турарының бүзүрелдиг бадыткаашкыны болуп турар. Ынчалза-даа африка-азия күрүнелериниң төлөөлери социалистиг чурттарның шиитпирлиг деткимчези-биле ол оралдажыышкыннарны ойтур шапкан. Мурнуу-африкан республиканың чазааның чорудуп турар аймак-сөөк ылгаар политиказының дугайында, Мурнуу Родезия дугайында, Оман дугайында айтырыгларны хүн айтырыынга киирерин Кол комитет сүмелээн.

Он беш африк-азия чурттарның төлөөлериниң саналдап киргени, Мурнуу Вьетнамда кижиниң эргелерин хажыдып турарының дугайында пункту Кол комитетке удурланыышкынга таварышпаан.

Каттышкан Нациялар Организациязынга Кыдат Улус Республиканың дүрүм өзугаар эргелерин катап тургузар дугайында Албаниялың саналдап киирген пунктузун Кол комитет бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле хүн айтырыынга киирер деп айыткан. 12 чурттар — Болгария, Канада, Чили, Кипр, Гвинея, Индонезия, Румыния, Сомали, Сирия, Совет Эвилели, Англия болгаш Нидерландылар ол айтырыгны киирери дээш бадылаан, 8 чурттар (АКШ, Аргентина, Камерун, Сальвадор, Франция, Исландия, Турция, Венесуэла) дадагалзаан, а чанкайшичи удур бадылаан.

Ол айтырыгны чугаалажып көөр душта америк төлөөлер эрги туружун барымдаалаар апаар, өске сөс-биле чугаалаарга, Кыдат Улус Республикага хамааржып турар олутту Тайваньның төлөөлекчизинге хевээр арттырарын негээр апаар дээр аянныг кылдыр, АКШ-тың төлөөлекчизи чугаалаан.

Кыдат улустуң дүрүм өзугаар төлөөлекчизиниң КНО-да чок болуп турар чоруу делегей организациязының ат-алдарын баксыралып, оон үре-түннелдиг чоруун эвээжедип турар дээрзин онзалап демдеглээри эргежок чугула деп, совет төлөөлер санап турар деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Н. Т. Федоренко чугаалаан. КУР-нун —кыдат улустуң кара чангыс дүрүм өзугаар төлөөлекчизиниң әргезин катап тургузары дээш Совет Эвилели туржуп келген болгаш туржур-даа апаар. Делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарын күзеп турар ындыг күрүнелер ол чөптүг негелдени деткип бадылаар дээрзинге идегелин Н. Т. Федоренко илереткен.

У. Кекконеннің медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Финляндияның президентизи Урхо Кекконен сентябрьның 18-те чүве чугаалааш, бүгү-ле партиялардың төлөөлекчилериннен каттышкан чазакты тургузарынче парламентини кыйгырган деп, Франс Пресс агентилелдиг корреспондентизи Хельсинкиден дыңнадып турар.

«Парламентиниң хөй нуруузунга деткиткен, быжыг-туруштуг фин чазакты тургузары амгы үеде болдунар аргажок, азы кандыг-даа таварылгада кончуг берге боор. Ындыг болганда, мөөн бодап турарым-биле алырга, кара чангыс шиитпирни—бүгү партиялар киришкен каттышкан чазакты тургузарын сүмелеп тур мен»—деп, президент медеглээн.

Негрлерниң Америказы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Араатанзыг үүлгедиишкинге: Бирмингем хоорайга сентябрьның 15-те алды негр уругларны өлүргенинге удур боттарының килеңнээшкинин бүгү чуртта мун-мун чыскаалганнар — негрлер болгаш ак кештиглер илередип турар. Килеңнээшкинниң чалгыы Каттышкан Штаттарда калбарып үнген. Чазактың тоомча чок чоруунга таарымайын турарын илередипишаан, расистерни болгаандырарының шиитпирлиг хемчеглерин чазактың алырын чыскаалганнар негеп турарлар.

Колонизаторлар бүзээлеткен

КОНАКРИ. (СЭТА). Португали шериг лагери Эмпадада кара бажынче дидим атаканын түннелинде, хоругдаттырганнары хостап үндүрген. Колонизаторлар улуг чидириглерге таварышкан деп, португали Гвинеяның болгаш Ногаан Думчуктуң ортулуктарының хамаарышпас чоруу дээш демиселдің африкан партиязының ыда парлап үндүрген дыңнадыына чугаалаан турар.

Португали Гвинеязының мурнуу кезээнде салазаржыларның ээлеп турар хөй әвес быжыглал пунктуларының бирээзи болур Эмпаданы партизаннар бүрүнү-биле үзе киришкен деп, дыңнадыгда онзалап демдеглеп турар. Хандырылганы чедирер болгаш курган чер-биле шеригнерни октаар дээн салазаржыларның бүгү-ле оралдажыышкыннары бойлаашкынга таваржып турган. Сөөлгү оралдажыышкынны авгусгун ортанда кылган. Португали солдаттарлыг үш чүк машиналары бүзээледипкен. Шаажылакчыларның чангызы-даа диригүнмээн.

МЕЛЕГЕЙ ЧОРУК

(Болгар чогаалчы Орлин Василевтин шоодуглуг рассказы)

— Экии, эргимим, экии!

— О!... Экии!

— Мындыг изигде кайнаар маңнат бар чыдарын ол? Бодуңну көрүп көрдаан: кулактарыңдан болгаш карактарың кирбиинден дер токтүп тур...

— А ажырбас ийин, мелегей херектер кылыптар боор-дур, мындыг аан, мелегей херектерни... Почтаже бар, шилчилге алыр сен...

— Шилчилге алыр бе? Сен ону мелегей деп адаар сен бе?! Ыыттава, сени кым-даа дыңнавазын...

— Дыңназыннар харын, дыңнааш, мээң авамны угаан киирзиннер... Хөлегере бараал, үүү-бир үведен чугаалаайн, каттырар боор сен...

— Кара платье кедип алгаш чоруур авам көдээ суурда бар деп сеңээ чугаалаан ийик мен бе, билбейн-дир мен...

— Авак дириг, ол эки-дир.

— Эки болбайн. Агаар-бойдуска хөөн чокталза-даа, айда почтаже ийи катап баарыче ол мени албадап турар ышкажыл.

— А мен дээрге, эргимим, чүгле ийи әвес, а айда беш катап барган болза дээримни керем. Беш әвес, а он! Сенде ышкаш, менде ындыг ава бар болза, почта соңгазынче хүнде үш катап маңнаар ийик мен!

— Авам үш чыл бурунгаар үүнү бодап алганын дыңна, дыңна... Стол артынга олуруп алгаш, кээргенчиг ийикпе, сеңээ үүү дээр чүвел, кыжаныглыг чагааны аан... «Сени кижизитпээн ийик мен бе, ачаң өлген соонда, бүгү-ле күжүмнү сени дээш үндүрбээн мен бе? Сени өөредип, профессор кылбаан мен бе!»...—деп бижээн.

— Профессор сен бе? Билбээн-дир мен... Байыр чедирейн, байыр чедирейн!

— Кандыг-даа профессор эвес мен. Мен дег, улуг болза-даа, мээң авам профессор биле ассистентиниң аразында ылгалын билир кижи бе? «Меңээ оода-ла чаңгыс катап акшадан шилчиткен болзуңза, оглум, хоржок сен бе. Үүгле өске оолдар, кыстар боттарының төрел-дөргүлүн бодап билир чүве бе? Үүгле олар боттарының улузунга акша чорудуп турар чүве бе? Гина Ломская ап турар-дыр, Гроздана ап турар. Мен сени солунга бижип хомудазын деп күзеп тур сен бе?»

— Шын-дыр.

—Дыңна, оон ыңай үүү болганын!... Ындыг чагааны алгаш, мен кортпаанна болгай мен—авам баштактанган дээрзин билир мен. Ынчалзажок олче 25 лев (акша) чорудар деп шиитпирледим.

— Шын-дыр.

— Неделя болганда база бир чагаа алдым: «Эш профессор, сээң акшаңны эккел бербедилер. Холумга сарыг саазыныг шилчилгени тудуп алгаш почтаже чоруптарымга, мени оолдуг кижи деп суурнуң чартыы билип каан. А кажан почтадан чоруп-канымда—өске чартыы билип каан. Ийи көк—он-он лев база бир кызыл —беш левтиң үш акшалыг чораанымны сен көрген болзуңза аан. Келир айда чорударыңны манаар мен».

— Шын-дыр.

— Сээң «шын» деп сөзүң соксазын... Дараазында хүн мен почтаже база катап баар ужурлуг болган мен: ынчан шилчилгени чедип алыр дээш, авам акшамны меңээ дедир чорудуп берген де.

— Үүге?

— Оглу сагыш човап турар дээрзинге аңаа алдар четчир болган.

— Ындыг-дыр, солунун...

— Ол чүүү кылып турарын билир сен бе? Кажан шилчилге дугайында дыңнадыышкын апкында, профессор оглум бар деп бүгү суурга мактанып, а оон автобуска олурупкаш, кайы-бир ырак черже, ону билбес черже чоруптар. Ынчангаш база катап-ла өске суурдан, а чамдыкта район төвүнден безин акшазын ол чорудуптар-ла болгай. Дыңзыг соок-даа, ышкам изиг-даа аңаа доктар болбас... Мелегей-ле чорук!

— Авак канчаар чурттап турарыл? Кандыг акша-хөреңги-биле?

— Эки деп бодаар-дыр мен... Оларның кооператив ажыл-агыйы багай әвес боор. Ынчаар бодай-дыр мен. Беш чыл болгаш авамга база баар деп бодап тур мен...

— Дыңнадаан, сээң уттунган авак чамдыкта сээң чээрби беш левиңге бодунуң чаңгыс левин немептер — ындыг болур деппе ынчаш?

— Болур, кажан беш, кажан он апаарда болур, а ам дүжүт хөй болгаш, чээрби үш левти немел берген. Шилчиткен акшаны көр: мөөнүн 25 болгаш ооңуу 23—шупту 48 лев. Эл-дептиг-ле херээжен!...

Билет садып алгаш, кадайым-биле аңаа баар турган бис. Ынчаарга курортче баар путёвка ап четкен. чоруурун соңгаарладыр апарган, эйт, а база чай чок-тур ийин. Пратаже — симпозиумче чоруурбис. Солун симпозиум, кончуг чугула — социалистиг мораль болгаш этика. А мен бо-ла темага удавас диссертация камгалаар. Билир-ле болгай сен...

Чугаалажып-чугаалажып, соңгажыгашты хаапканнары бо-дур. А кандыг мелегей херек-тир. Че, ындыг-дыр, байырлыг!

Байырлыг, эргимим, байырлыг!

Туберкулёзка удур тарыышкын

Кандыг-даа аарыгга удур магаботтуң камгаланыр аргазын бедидериниң чугулазының дугайында мооң мурнуунда демдеглеп келген. Организмнин аарыгларга удур камгаланыр ниити аргаларындан аңгыда чүгле кандыг-бир аарыгга удур камгаланыр аргалыын бедидериниң тускай хевирлери база тарар.

Кандыг-бир аарыгдан аарааш, экирээнде ийикпе ол аарыгга удур тарыышкын кылганының түннелинде кижиге имунитет дээр, тускай аарыгдан камгаланыр байдал тургустунар. Халдавырлыг аарыгларга удур тарыышкыннарны кылырда өлген ийикпе дириг-даа болза күжүн суладып кан микробтардан алган вакциналарны ажыглап турар. Боттарының аарыг нептередир шынарын оскунган дириг бактериялардан алган вакциналар эң-не ажыктыг. Кижиниң организмиге оларны тарып каарга аарывас, ук аарыгны аарып эрттирген кижиден тудак чок имунитеттиг апаар. Нарын оспа, туляремиялыг аарыглар болгаш туберкулёз чергелиг аарыгларга удур ындыг дириг вакциналарны хереглеп турар.

Туберкулёзка удур тарыышкын болза ук айыылдыг аарыг-биле демисежириниң чугула арганларының бирээзи болур. Ол аарыгга удур делегейниң чурттарының хөй кезииниң ажыглап турар вакциназы француз эртемденнер Кальметт болгаш Герен оларныы, ынчангаш ону кысказы-биле Кельметт-Гереннинг бациллалары деп адаар. Бистиң чуртувуска вакцина тарыышкыны 1927 чылдан эгелээн болгаш ол чылын Москвага 10 хире чаш уругну тараан. Оон бээр үргүлчү тарыышкынны чорудуп келген болгаш 1939 чылда чаа төрүттүнген уругларның 71 хуузун ооц-биле тараан. Ол талазы-биле улуг чедиишкинни Ленинградтың эмчилери 1958 чылда чедип алганнар, орта чаа төрүттүнген уругларның 97 хуузун ооц-биле тарыыр арганы алган.

Дайын мурнуунда чылларда Совет Эвилелинге ындыг тарыышкынны чүгле улуг-улуг хоорайларга чорудуп турган, чүге дизе ынчан бистиң медицинавыска турган вакцинаның ажыктыг болур шынары кончуг куду — 15-ле хонук турган. Дайын сөөлүнде бистиң совет эртемденнериивис 6—12 ай чедир хуусаада ажыглап болур ВСС деп курган вакцинаны тыпканнар. Ооц-биле бистиң чуртувустуң эң ыракты районнарын вакцина-биле хандырар айтырыг шиитпирлеттинген.

Чаа төрүттүнген уругларны 1943 чылдан эгелээш туберкулёзка удур тараараш, ооц-биле ук аарыгга оларның организминиң удурланыр аргазын бедидерин хереглээри баштай хоорайларга, ооц соонда көдээ черлерге ыяавыла чорудар ажыл кылдыр доктааттынган.

Вакцина тараан уруглар болза ону тарытпаан уруглардан 4—5 катап эвээш аарыр дээрзин дуржулгалар көргүзүп турар. Ынчангаш чаш уругларның туберкулёзтан аарыыр чоруун эвээжедиринге ол өзулуг улуг рольду ойнап турар.

Амгы үеде эртемденнер ол аарыгга удур тарыышкынны баштайгы удаада болгаш каталтап чорударының сүрүшкек схемазын ажылдап кылганнар. Каптаптаар арганы ажыглаарының чугулазы кайын үнүп келирил дизе, вакцинаны чаңгыс катап тарып каарга ооц демги аарыгның микробтарынга удурланыр чоруу чоорту кошкап келириинде. Бир әвес ону катап кылбас болза, ооц шынары чоорту кошкап чоруй шуут чиде берип болур.

Бистиң чуртувуста вакцинаалаашкынныың баштайгызын уруг төрүттүнгеш, ол хонгаанда божуур бажыңга чорудуп турар. Уругларның кадыынга ол кандыг-даа салдар чедирбес. Чаа төрүттүнген уругга вакцинаны незинин сүдүнге холаап, үш катап ижиртир арганы хереглеп турар. Вакцинаалаанының сөөлүнде имунитет дораан тургустуна бербес, оон тургустунарынга алды неделя хире үе негеттинер. Ынчангаш ол өйге чедир чаш уругларны туберкулёзтуң нептередикчилериниден болдунар-ла арга-биле камгалаар ужурлуг дээрзи билдингир болбайнаан. Ындыг таварылгада бир ийи айлыг болгуже оларны туберкулёзтан камгалаары ада-ие бүрүзүнден хамааржыр.

Чаш уруглар ол аарыгдан колдуунда-ла аңаа чоок туберкулёзтуг кижилерден чыпшынганының түннелинде аарып болур. Чаш уругга имунитет тургустунгуже чедир кады чурттап турар ындыг аарыг кижиден аңгылаарының ажыктыг аргазы болза, 1—2 айда ону божуур эмнелгеге хевээр чыттырары болур. Чок болза ук аарыг кижиниң бодун ол-ла үениң иштинде эмчиге аппарып чыттырар херек. Уругну ийикпе аарыг кижиниң эмчиден үндүрүп алырының мурнунда, бажың иштин болур-чогууру-биле дезинфекцилээри чугула.

Чамдык таварылгада чаш уругну нези-биле кады ол-ла үеде өске бир адресче чорудуп болур. Ындыг таварылгада оларны үндүр бижиирин чөпшээреп турар эмчи төрелдериң ол чугула хемчегни хандыр медереп билгениге бүзүрелдиг болур ужуралуг.

Ол талазы-биле Н-нериң огбүлезинге болган качыгдалдыг таварыла чижек болур. Чаш уругнуң адазы туберкулёз аарыг кижи турган. Ол чаш кижини божуур эмчиге вакцинаалаанының сөөлүнде аңаа ону 1—2 ай арттырар ужурлуг турган. Үр үеде эмнелгеге чыдарындан түвексингеш, уругнуң нези үндүр бижиткен дораан көдээ үнер мен деп эмчиге чугаалаан. Ону бадыткаары-биле автобуска олурар биледин-даа көргүзүп турган. 3 ай эрткен сөөлүнде дыңнаарга демги чаш уруг өлген болган. Демги аарыг ада чаш уруглуг кадайы-биле көдээже кады үне берген, ынчангаш ол уруг оон чыпшынгаш, аараан.

Тарылганы катап чорударда чүгле туберкулёзтан аарып көрбээн уруглар кылыр. Оон аарып чоруур бе дээрзин Пиркеттиң реакциязының дузазы-биле билип алыр дээрзин мурнунда тускай үүлге демдеглээн болгай бис. Чамдыкта ылап хандыр хынап көөр дээнде Мантунуң реакциязын база чорудуп болур дээрзин база-ла билир болгай бис. Боттарының бүгү чуртталгазының дургузунда туберкулёзтан аараан кижилерге хөй удаа таваржыр болганда, кандыг-даа кижиге туберкулёз халдай берип болур магат чок. Бир әвес ук аарыг аңаа удур тарыдып алган кижилерге халдай берзе-даа, олар оон чиниги-биле экирип болур.

Вакцина кылырын каталтаары мындыг хуусааларлыг болур: 1-гизин — 2 харлыг турда, 2-гизин — 7 харлап турда, 3-күзүн —дөрткү класска өөренип турда, 4-күзүн — чедиги класска, 5-кизин — оонгу класска. Оларны чорударда чаш турда дег чидиртип тургаш әвес, а кеш адааинче тарып тургаш чорудар.

Бистиң чуртувус вакциналар бүдүрерине болгаш ону кылыр тускай эртемниглерни өөредиринге хөй хөреңгини чарыгдап турар. Бо чугула ажылды боттандырыып чорударына болгаш ооц чедиишкиниг болурунга чурттакчы чоннуң киржилгези улуг ужур-дузалыг. Уругларын туберкулёзка удур тарыырына ада-иелериң идепкейлиг болгаш бедик медерелдиг киржилгези ол айыылдыг аарыгбиле демиселге көскү дузаны чедирер.

Бо халдавырлыг аарыгга удур бичии уругларның организминиң удурланыр аргазын (имунитет) тарылганың дузазы-биле хөй чылда ажыктыы-биле кылып келгениниң түүнелинде туберкулёзка удур тарыышкыннарны чүгле уругларга әвес, харын-даа 19-тан 30 хар чедир назылыг, оон аарыыаан кижилерге кылыр арганы берген. Ындыг хар-назылыг кижилерге тарыышкыннарны Ленинградка 1958 чылда чорудуп эгелээн болгаш ам-даа уламчылап турар.

РЕСПУБЛУКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

И Й И Ш И И

Хакас автономнуг областың шии театрының артистери бо хүнерде боттарының уран талантызын Тываның ажылчы чоннарынга бараалгадып турар. В. Шекспирниң «Отелло» деп шиизин республика найысылалынга көргүскен соонда К. Финниң «Херээженниң хүн демдеглели», А. Островскийниң «Белугининиң кадайланыышкыны», В. Решетников биле М. Догмаровтуң «Сылдыстар биске чырып турар» деп шиилерин көргүскен. Ол шиилер кызылчыларының база-ла улуг сонуургалын хайныктырган. Бо кежээ олар грузин драматург Г. Мдивانинниң «Терезаның төрүттүнген хүнү» деп шиизин көргүзерлер.

Хакас артистериң бир бөлүү Шагаан-Арыг хоорайга, Чаа-Хөл суурга «Отеллону» болгаш концерттерни көргүскен. Олар ам Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннарынга боттарының уран талантызын бараалгадып турар. «Отелло» ында база-ла көрүкчүлериниң улуг сонуургалын чаалап ап турар.

Үстүнде чуруктарда Кызылга болган ийи шииден көргүзүглер. Үстүнде «Херээженниң хүн демдеглели» деп шиизде Мария Васильевнаның ролюн артист Г. Л. Максимованың база Пороговтуң ролюн артист С. Т. Медведскийниң, Елизавета Никандровнаның ролюн артист эш Бөгалюбованың ойнап турары.

Адаанда чурукта: «Белугининиң кадайланыышкыны» деп шиизде Белугининиң ролюнда артист С. Т. Медведскийниң, Белугининиң иезиниң ролюнда артист К. Г. Авсеева олар.

Т. САЯН-ООЛ.

Фотолары Е. АБРАМОВТУУ.

МААДЫРЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

НОВОСИБИРСК. («ПРАВДАНЫҢ» КОРР.). Москваның, Воронежтиң, Новосибирскиниң бөлүк туристери Саян тайгазындан ээп келген. Олар анаа-ла эвес аян-чорукту кылган болгаш новосибирь шинчээчилер А. Кошурников, А. Журавлев болгаш К. Стофато оларның маадырлыг экспедициязының, Абакан-Тайшет аразының келир үедеги демир оруунуң эртер чериниң маадырлыг разведчиктериниң маршруду-биле эрткеннер. Туристерниң аразында — инженерлер, тудугжулар, студентилер бар. Орудтуң улуг кезээн шапкын болгаш даштыг Казыр хем-биле кылымал салдарга эрткен. Туристер шыргай, берт черлерни таварты чораан.

Казырның бедик эриниң қырында, чодур пөштер аразында, тураскаал—демир орук шугумунуң эртер чериниң эрес-дидим разведчиги А. М. Кошурниковтуң хөөрү турып турар. Аян-чорудуң киржикчилери ол тураскаалдың чанынга мындыг демдеглелди арттырып каан: «Төрээн Сибирьниң чечектелиринге амы-тыныын берген эштериң дугайында тураскаал кылдыр, оларның сөөлгү маршрудун эртивис. Үш бөдүүн совет кижилериң таварышкан беңгелерин болгаш маадырлыг чоруун билип алырынче чүткүдүвүс. Оларның күш-ажылынга болгаш быжыг-туруштуг чоруунга бажыыс мөгейтип тур бис...».

Туристер хөй-хөй фотографияларны, чуруктарны эккелген. Походтуң киржикчизи чурукчу Г. Фроловтуң күүсеткени, «Маадырларның маршруду-биле» деп бөлүк чуруктар база бар. Ол документальдыг материалдарны, «Сибирьгипротранс» институттуң чаа бажыңына ажыттынар, маадырлыг үш шинчээчилерниң музейинге делгээр.

В. МОЛЧАНОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, кыска чаашкыннар чаар. Хат өй-тавында болгаш чамдык черлерге дынзыг. Агаарның температуразы: республикага — 8—13, а Кызылга—11—13 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Инээлик» 10, «Аякки мугулдурнуң капитаны» 12, 2, «Үш кадар ийи» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Оон чуртталгазының эчис сорулгазы» 11.15, 1.15, «Николас Никльбтиң ужуралдары болгаш чуртталгазы» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чазыгга чедир ийи базым» 2.30, 4.30, «Бистиң бажыныысыта эр» (1,2 сериялары) 6, (2-ги серидзы) 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдаттың чүрээ» 3.15, 7.15, «Маргышнан чолаачылар» 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кижи төрүттүнген» 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко көдүмчүзү, бажын № 3. Телефониары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киргизинин 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыырал киргизинин 25 — 38, 23 — 54, идеология бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыырал киргизинин 22 — 64, чагаа ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыырал киргизинин 21 — 27, иштики информация киргизинин 20 — 60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларын 21 — 47, солун келбейн бөлүмүнде 32 — 75 телефонче болгаан.

ТС—00697. Культура министерствозунуң типографиязы